

KÜYEREL DÜŞÜNSEL ETKİNLİKLERİ 2009

Türkiye Solu, Türkiye'yi Yönetmek İçin Nasıl Seçenek Olabilir?

Prof. Dr. E. Fuat Keyman

KÜYEREL
DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

Bu kopya Küyerel Düşünce Enstitüsü tarafından
Friedrich Ebert Stiftung'un katkılarıyla hazırlanmıştır.

İçindekiler

Açılış Konuşması / Hüseyin Çakır	5
Prof. Dr. Fuat Keyman'ın Sunumu	7
Sol Kendini Siyasal Aktör Olmaya Dönüştüremiyor	8
Eşitsizlik ve Dışlanmışlık	9
Solun Kendini Ayrıştırması	14
Soru ve Cevaplar	23

Açılış Konuşması

Hüseyin Çakır
(Moderatör)

Küyerel'in bu konuda ki ilk toplantısı, bir kaza bela olmazsa bu toplantılar 2009' yılında her ay devam edecek. Amacımız bu toplantılarda Türkiye'de solda değişik yerlerde duran grupların, kişilerin, düşünürlerin solda ilgili düşüncelerini paylaşmak istiyoruz. Bu amaçla ilk toplantımıza Sayın Fuat Keyman'la başlıyoruz.

Üst başlığımız şu: "Türkiye'yi yönetebilecek bir sol nasıl olmalı ya da nasıl olabilir" Bu soruyu bundan sonraki toplantılarda da sormaya ve yanıtlar aramaya çalışacağız.

Söz Sayın Fuat Keyman'da.

Prof. Dr. Fuat Keyman

S u n u m

Beni davet ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Görüşlerimi biraz şematik ama madde madde olarak sıralayayım.

Şöyle bir ikilem içerisinde yaşadığımızı uzun süredir hem yazılı hem sözlü olarak ifade etmeye çalışıyorum ki bu son küresel krizle birlikte bu tür görüşler çok daha fazla ifade edilmeye başlandı. Bu ikilem e şu: Bir taraftan 1990'lardan bu yana özellikle 1995'te bir tarafta dünya çapında hem dinsel hem etnik temeldeki kimlik temelli çatışmaların Avrupa'da da olması, Yugoslavya'nın çökmesi, bu anlamda kimlik sorunlarının çok önemli olması, artık modernitenin göbeğinde de bu sorunların yaşanması.

Diğer taraftan 1995, 96, 97'lerde dünya nüfusunun yüzde 47'sine yakın kesiminin günde 1,5 dolarla, yani mutlak yoksulluk içinde yaşaması, bu anlamda Dünya Bankası gibi küresel kurumların bile yoksulluğu artık ülke ve birey temelinde değil sistemsel olarak düşünmeleri. Aynı şekilde 1997 yılında Güney Asya'da başlayan tüm Asya kaplanları

dediğimiz ülkelerde yayılan, oradan Latin Amerika'ya gelen, Latin Amerika'da Brezilya, Şili, Meksika gibi ülkeler ve oradan Rusya'ya gelen, Rusya'dan da Türkiye'ye gelen bu ekonomik kriz. O dönemde Dünya Bankası'nın başında olan Bill Clinton'un ekonomik danışmanı Nobel ödüllü Joseph E. Stiglitz'in söylediği gibi: 1995 yıllardan bu yana küresel ekonomik kriz kimlik temelli çatışmalar, yoksulluk, eşitsizlik temelli çatışmalar, hem de ulusal ekonomilerinin küreselleşmeye daha güçlü olarak hazırlanması zorunluluğunu ortaya çıkartan küresel kriz bu çatışmaları mümkün kıldı.

Sol Kendini Siyasal Aktör Olmaya Dönüştüremiyor

Tabii bunun Türkiye'de de aynı şekilde yansımalarını gördük hem kimlik temelinde Kürt sorunu, İslami kimliğin yükselmesi ve siyasallaşması, yoksulluk, işsizlik ve aynı zamanda ekonominin kırılganlığı olsun. Sol hem dünyayı anlamada hem dünyayı eleştirel çözümlemede güçlü bir aktör. Sol görüş, sol ideoloji, sol yaklaşım hem anlama hem de eleştirel çözümlemede çok güçlü bir niteliğe sahip. Fakat bu güç kendisini siyasal aktör olmaya dönüştüremiyor. Bu anlamada ve çözümlemede elde ettiği ve sahip olduğu güç, siyasal aktör olmaya dönüştürülemiyor; bu şekilde bir ikilem ortaya çıkıyor. Bu ikilemi yerel yerlerde de örneğin Clinton dönemi Amerika'sı, Tony Blair dönemi İngiltere'si biraz Gerhard Schröder'lerin Almanya'sı ve orada üçüncü

yol bağlamında üçüncü yol nereye kadar sol, nereye kadar sağ; bunun tartışmaları da oldu. O yüzden de Türkiye örneğinde gördüğümüz gibi böyle bir ikilem var.

Türkiye'yi ve dünyayı çözümlenmede güçlü, fakat siyasal anlamda güçsüz bir sol. O yüzden de temel soru—*ben 1995-96 yıllarımdan beri bunun altını çizerek kendi çalışmalarımı bu bağlamda sürdürüyorum*— bunu nasıl yapacağız? Akademik anlamda, kuramsal anlamda, çözümlenme anlamında olan gücü nasıl siyasal yapıya dönüştüreceğiz ki Türkiye'yi yönetme iddiasında olan, Türkiye'yi daha iyi yönetebilirim diyen bir sol aktörü ortaya çıkartacağız. O yüzden bu tür konuşmaları iki boyutta yapıyorum. Bunlardan bir tanesi solun gücü küreselleşmeyi, dünyayı ve Türkiye'yi çözümlenmedeki gücü nereden kaynaklanıyor? Bu teorik neden. Aktör olarak da bu güçsüzlük nereden kaynaklanıyor, bunu neye dönüştürebilir?

Eşitsizlik ve Dışlanmışlık

İlk başta birkaç tane noktanın altını çizeyim, niye sol liberalizme yahut da muhafazakârlaşmaya yahut da milliyetçileşmeye alternatif olarak daha güçlü bir çözümlenme yeteneğine ve kapasitesine sahip? Bir kere madde madde sıralayabiliriz. Burada benim bir-iki tanem var, ondan sonra üçgenlerim var. Birincisi, küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz ve 1995'ten bugüne kadar ortaya çıkıyor ki—biraz ev-

vel söylediğim temel nedenler dolayısıyla- bu küreselleşen dünya belki eşitsizliği yaratmıyor, belki dışlanmayı yaratmıyor ama eşitsizlikleri ve dışlanmaları çok ciddi anlamda derinleştiren, yaygınlaştıran bir nitelikte. Bu yüzden de küreselleşmeye serbest pazar, küçük devlet, birey temelinde bakmak yeni liberalizmin yahut da neoliberalizmin yaptığı şekilde bakmak sizi bir yere götürürken, esas küreselleşme ve küreselleşme içinde olan ülkelere baktığımız zaman görüyoruz ki bu ülkelerde ciddi bir eşitsizlik, ciddi bir dışlanma sorunu var.

O yüzden de Marx'tan eşitsizliği alırsak, Zygmunt Bauman'dan da—benim çok okuduğum Polonya asıllı İngiliz sosyologlardan- dışlanmayı alırsak, dünyaya eşitsizlik ve dışlanma ekseninde bakmak mümkün. Sol bu anlamda diyebiliyor ki yaşadığımız dünya değişken bir dünya, yaşadığımız dünya dönüşen bir dünya fakat sosyal adalet sorunları çok ciddi olan bir dünya. Sosyal adalet temelinde ciddi eşitsizlikler, dışlanmalar yaşayan bir büyük dünya. Bunu söylerken de tabii ki hem Marx'ı hem Zygmunt Bauman'ı kullanmamın nedeni şu: Her ikisi de eşitsizliği—Marx eşitsizliği, Zygmunt Bauman dışlanmayı- temel ihtiyaçlar olarak görüyorlar. İnsanlar ekonomik anlamda, yoksulluk anlamında bir eşitsizlik ve dışlanma süreci ile iç içe yaşıyorlar. O anlamda da insanların temel ihtiyaçları, temel yaşamı içinde böyle bir *eşitsizlik ve dışlanma* sorunuyla karşı karşıya olduklarını söyleyebiliriz.

Türkiye’de de Ömer Madra gibi bir sürü insanın katkıları son dönemde ortaya çıkan çevreyi de koyduğumuz zaman, klasik Marksizm den, klasik sol açıdan dünyaya bakıştan ve biraz daha geriye giderek ilk üçgeni yaratıp, temel ihtiyaçlar ekseninde, sol dünyaya kimlik, üretim ve çevre ekseninde bakan bir görüşü ortaya koyabiliyor. Örneğin liberaller sadece üretim, pazar ekseninde yoğunlaşırken, çevreyi ve kimliği dışlarlarken, örneğin milliyetçiler, muhafazakârlar bunun sadece kimlik ekseninden bakıp çevreyi ve üretimi dışlarlarken, solun ilginç bir şekilde ama ta başından itibaren dünyaya bir bütün içerisinde bakıyor. Üretim, eşitsizlik ilişkilerini hem kimlik dışlanma ilişkilerine hem de çevre ilişkilerine eşzamanlı ve aynı anda bakmak gibi bir özelliği var ki bu özellik sayesinde kendisini metodolojik olarak muhafazakârlıktan, liberallikten ve milliyetçilikten ayırıştırabiliyor.

Bu üç alana baktığımız zaman da yine klasik solun biraz daha gerisinde fakat o solu da tutarak sosyal adalet dediğimiz bir adaletle dünyaya bakmayı olanaklı kılıyor. Sol muhafazakârlıktan ve liberallikten farklı olarak dünyaya “Ben sosyal adalet temelinde dünyaya bakıyorum, daha adaletli, daha eşit, daha yaşanabilir bir dünya, daha farklı bir dünya mümkündür” sloganı içinde gördüğümüz bir adalet eksenini, kendisini diğer ideolojilerden ayırıştırma eksenini olarak görebiliyor.

1995’li yıllardan bugüne kadar küreselleşme ve Türkiye’deki dönüşüme baktığımız zaman şunu görüyoruz: Hakika-

ten sosyal adalet alanına baktığımız zaman kimlik, üretim ve çevreye, bu temel gereksinimlere bir anlamda tekabül eden üç boyutlu bir adalet alanı olduğunu görüyoruz. Burada da tabii klasik soldan, klasik sosyal demokrasiden geriye gitmenin niye gerekli olduğu ortaya çıkıyor.

Bir kere üretimden kaynaklanan, eşitsizlikten, gelir dağılımı adaleti ki bu solun en klasik ilkesi refah devletidir. Gelir ve refah dağılımı adaleti solun, daha evvelden kendisini sağdan ayırıştıran temel noktaydı. Sosyal demokratların tarihlerine bakarsak temel ilkeleri, gelir dağılımı, refah dağılımı, daha adaletli bir dünya yaratabiliriz diye. Fakat bugünün dünyasında sosyal adalet alanı, sadece gelir dağılımı adaletini yahut da gelir dağılımı, refah dağılımı biçiminde oluşan adaletsizlikleri içermiyor. Aynı zamanda kimlikler insanlığın temel gereksinimlerinden bir tanesi olmuş, kimlikten ortaya çıkan tanınma adaletsizlikleri de var. Bugün bunu Kürt sorununda görüyoruz, gayri Müslimlerde, eşcinsellere yaklaşımda, kadınlara karşı yaklaşımlarda görüyoruz ve bu anlamda sadece dağılım değil, aynı zamanda bir tanınma adaletini ortaya koyan bir çerçeve de olması gerekiyor. Buna ek olarak özellikle Türkiye'de kadınlar ve gençler temelinde seçimlerde yüzde 10 barajı ile diğer aktörleri de işin içine sokabiliriz ama dünyada da yine kadınlar, gençler ve dışlanmışlar temelinde gördüğümüz bir siyasete, karar alma süreçlerine katılım adaletsizliği var.

Örneğin küreselleşme bağlamında Dünya Ticaret Örgütü bizim ekonomimizi belirliyor fakat biz o örgütün karar alma süreçlerine katılamıyoruz. Örneğin IMF bizim ekonomik kalkınma süreçlerimizi etkiliyor, fakat biz o sürecin karar alma süreçlerine katılamıyoruz. Türkiye'ye geldiğimiz zaman bunların yanı sıra çok daha feciat durumda olan kadınların ve gençlerin siyasete katılımından bahsediyoruz, çok kötü tablolar var. O yüzden de üçüncü olarak *katılım adaletsizliği* de sosyal adalet alanının içinde yer alıyor.

Bu temelde ben şöyle bir öneride bulunuyorum: Sol, bugün dünyaya eşitlik ve dışlanma temelinde bakarken ve bunu bir üçgen temelinde temel gereksinimler ekseninde *üretim, kimlik ve çevre* olarak görürken, buradan da giderek kendisini adalet alanında adaletli bir dünya istiyorum diyerek diğer siyasi ideolojilerden ayırıştırabilir. Fakat bunu yaparken, adalet alanının çok boyutlu yapısını kavramak ve kendi söylemini içselleştirmek durumundadır.

Sol artık klasik sosyal demokrasi, klasik sol gibi sadece refah adaletinden, sadece gelir adaletinden değil, aynı zamanda tanınma adaletinden, katılma adaletinden de eşzamanlı olarak konuşmak, onunla ilgili çözümleri üretmek durumunda.

Peki, o zaman böyle bir ayrışma noktasında hemfikir olabilirsek, solun kendisini liberallerden, muhafazakârlardan ve milliyetçilerden ayırıştırdığı zaman sol bunu nasıl yaşama geçirecektir? Bunu nasıl bir toplum vizyonu içinde yaşama

geçirecektir? Daha adaletli bir dünya, bu üç alanda oluşan adaletsizliklere karşı mücadelede nasıl başarı sağlanacaktır? Burada sol, klasik solla birlikte, klasik sosyal demokrasi ile birlikte bugün çok unutmuş olduğu ama bence yaşama geçirmesi gerekli olan örgütlü toplum tezini ortaya koymak durumunda. Sol dünyaya yahut da Türkiye bağlamında Türkiye toplumuna sadece birey temelinde, sadece muhafazakârlık, yani kimlik temelinde, değerler temelinde bakmaz; sol, dünyaya ve Türkiye'ye örgütlü bir toplum içinde, örgütlü bir toplumun daha istikrarlı, daha adaletli bir toplum yaratacağı savını savunarak bakar.

Solun Kendini Ayrıştırması

Buradan geldiğimiz zaman, solun kendisini ayrıştırma noktasını yaşama geçirmesinde şu savı ortaya koymasıdır: *Ben Türkiye'ye, Türkiye'nin sorunlarına ve dünyaya, dünyanın sorunlarına örgütlü toplum temelinde bakıyorum ve toplum ne kadar örgütlüyse, o toplum daha istikrarlı, daha iyi yönetilen bir toplum olduğu savını ortaya koyuyorum* demesi lazımdır. Burada klasik soldan ve klasik sosyal demokrasiden bugünkü solun ayrıştırılması gerekli olan bir nokta var. Bunun da bir üçgeni var. Bu örgütlü toplum artık sadece 1920'ler veya 1960'lar döneminde olduğu gibi sadece sendikalardan oluşmuyor, o yüzden de örgütlü toplumdan bahsetmek, örgütlü toplumu desteklemek, örgütlenmeden korkmayalım örgütlenelim sloganı ile hareket

etmek, sadece sendikalar temelinde oluşacak bir şey değildir. Bunun yanı sıra bugünün dünyasında örgütlü toplumu yaşama geçiren ve örgütlü toplumu daha istikrarlı toplumsal yaşam yaratma savını ortaya koyan sivil toplum örgütleri vardır. O yüzden böyle bir sol sivil toplum örgütlerini de örgütlü toplumun ana aktörleri olarak görmesi gerekmektedir. Çevreden insan haklarına, demokratikleşmeden daha tekil sorunlara—sağlık olsun, eğitim olsun- bu sorunlara eğilen sivil toplum aktörleriyle beraber hareket etmesi ve sivil örgütlü toplumun ana aktörlerinden biri olduğunu savunması gerekmektedir. Aynı zamanda üçüncü olarak bugün hem dünyada gördüğümüz orta ve küçük işletmeler bağlamında hem de Türkiye’de Anadolu’da gördüğümüz ve altını çizmemiz gereken bir üçüncü örgütlenme tarzı vardır ki sol muhakkak bu örgütlenme tarzında kendisinin eklenmesi ile ilgili diyaloga girmesi gerekmektedir. Bu da şehirler düzeyinde ve bölgeler düzeyinde hareket eden sanayi odaları, ticaret odaları, genç girişimciler dernekleri, kadın girişimciler dernekleri, yani *yerel aktörlerdir*. Yerel ekonomik kalkınmayı itelecek ekonomik aktörlerdir. Bu aktörlerin giderek önemli olduğunu, bu aktörlerin giderek kentsel yaşamı, şehirselleşmenin dönüşümünde önemli olduğunu görüyoruz. O yüzden *bugün sol sosyal adaleti kendisinin ayrışma noktası olarak gördüğü zaman örgütlü toplumu ortaya koyması gerekmektedir*. Fakat örgütlü toplumu savunurken bu üçgeni çizip, örgütlü toplumu sadece sendikalar değil, aynı zamanda sivil toplum örgütleri, sana-

yi ve iş insanları dernekleri, kadın girişimciler dernekleri, genç girişimciler dernekleri gibi ekonomik aktörleri de hesaba katması gerekmektedir.

Böyle olduğunda örgütlü toplumu yaşama soktuğu zaman sol şu savı yapabilir: Bu üç alandaki örgütler; sendikalar, sivil toplum örgütleri ve ekonomik aktörler, cemaatlerden ve kimliklerden farklı olarak bir toplumda genel güveni ortaya çıkan örgütlerdir. Buradan şunu kastediyorum, ister sendikal hareketlere bakalım tarihsel yaşam içerisinde sivil toplum aktörlerinin gelişmiş olduğu topluma bakalım; isterse de bu tür ekonomik aktörlerin güçlü olduğu topluma bakalım. Toplumda farklı kimlikler arasındaki ilişkiler ve güven inşa edilebilir. Bu tür örgütsel toplumun zayıf olduğu toplumlarda, toplumun daha cemaatçi olduğu toplumlarda Türkiye gibi cemaatçilik sadece İslam temelinde olmuyor, etnik temelinde de oluyor, laiklik temelinde de oluyor, sınıf temelinde de oluyor; bu tür toplumlarda insanlar birbirlerine benzeyen insanlarla güven ilişkisine girerken, kendilerinden farklı olan insanlarla güven ilişkisine girmemektedirler. Örgütlü toplumun güçsüz olduğu toplumlarda cemaatçilik ve tikel güven, farklı olana karşı güvensizlik bu anlamda istikrarsızlık sorunu ortaya çıkarken, örgütlü toplumun güçlü olduğu toplumlarda bu üç alanda örgütlü toplumun güçlü olduğu toplumlarda genel güven ortaya çıkmakta, yani insanlar farklı olanlarla da belli toplumsal sorunlara çözüm bulma temelinde ilişkiye girebilmektedirler. Zaten sendikaların, sivil toplum örgütlerinin ve eko-

nomik aktörlerin farklılıklara rağmen ortak paydası dinsel, etniksel, cinsel farklılıklara rağmen belli sorunlarda çözüm önerileri üretmektir. Böyle olduğu için bu tür örgütlenmelerde müzakere süreci öne çıkmaktadır: Konuşma süreci, tartışma süreci öne çıkmaktadır. Fakat bu tartışmalar illa ki gerekli kimlikleri, gerekli dinsel, etnik kimlikleri yahut da cinsel kimlikleri varsaymamaktadır. O yüzden de örgütlü toplum sadece daha adaletli bir toplum değil, daha istikrarlı toplumsal güvenin inşa edildiği bir toplumdur.

Peki, o zaman bunun topluma kanalize edileceği, tüm bu söylediklerimin topluma kanalize edileceği kimlik nedir diye düşündüğümüz zaman tabii burada sol sınıf kimliğini, sınıf temelinde dünyaya bakmayı öncüllemelidir. Fakat bugün sadece sınıf temelinde dünyaya bakmak yeterli değildir. Ya sınıf kavramını bu örgütlü topluma göre, tüm bu sosyal adalet alanlarına—tanınma, eşitsizlik, dağılım ve de katılım adaletsizlikleri- alanlarına göre *ya sınıf kavramını geliştireceğiz yabut da sınıf kavramıyla vatandaşlık kavramını bir araya getirerek yeni bir anlayışla topluma bakacağız*. Ben buna anayasal vatandaşlık diyorum. Anayasal vatandaşlık ama sosyal, siyasal hakları ve sivil hakları eş zamanlı olarak yaşama geçiren, bu temelde mücadele eden bir vatandaşlık kavramı. Sınıfsal yapıları içerlemekle birlikte, kimliksel yapıları da içerlemektedir. O yüzden de vatandaşlık bire dönersem; hem eşitsizlik temelinde mücadele etmenin temel eksenlerinden biri olmaktadır. Vatandaşlık hakları ve bu hakların elde edilmesi, güvence altına

alınması hem de dışlanma temelinde yani kimlik temelinde olan eşitsizliklerin yahut da sorunlara karşı mücadelede kullanacağımız bir kavramdır. Aynı zamanda da çevre, küresel ısınma temelinde sorunlara baktığımız zaman bu da bize yeni bir vatandaşlık anlayışını; çevre ile eşgüdüm içinde, çevre ile dostluk içinde, çevre ile beraberlik içinde hareket eden bir vatandaşlık anlayışını ortaya koymaktadır.

1950-60'larda Thomas Humphrey Marshall isimli Marksist sosyolog, İngiltere'de ilk defa vatandaşlık ile sınıfın bir arada düşünülebileceği tezini ortaya atıp vatandaşlık ve sınıf kavramlarını bir arada düşünmenin çözümlemesini yapmıştı. Ben bugün bunun mümkün olabildiğini düşünüyorum. Sol, dünyaya ve Türkiye'ye bakarken sınıf ve vatandaşlığı birleştiren aktif bir anayasal vatandaşlık temelinde topluma bakabilir. Bütün bunların hepsinde farklılaşabiliriz, tartışabiliriz, fakat tüm bunların hepsi sola akademik anlamda, dünyayı çözümleme anlamında bir güç kazandırmaktadır; liberalizme, muhafazakârlığa, milliyetçiliğe karşı, fakat bu güç siyasal yapıya dönüşmemektedir. İlginç bir şekilde bu güçten tırnakla tırtık tırtık bir şeyler alanlar çok daha başarılı olmuştur, Türkiye'de AKP deneyinde olduğu gibi ama sol bunu siyasal aktöre dönüştürmediği süre içinde kendisinde de kaymalar yaşamıştır, örneğin bugünkü CHP yönetimi aşırı tepkici milliyetçi nitelikleri öne çıkarttığı ve solun bazı yapılarında gördüğümüz aşırı milliyetçilikler gibi. Sol bunlara kaydıkça, muhafazakârlaştıkça esasında kendi kuramsal gücünü de kaybetmektedir.

Peki, bu durumdan çıkış nasıl yapabilir? Türkiye'deki ya var olan sosyal demokratik yapıları dönüştürerek yapabileceğiz yahut da yeni partiler kurarak, yeni ittifaklara giderekten yapacağız. Burada tabii ki önemli olan Fuat Keyman'ın bu söylediklerinin güzelliğini yahut çirkinliğini, doğruluğunu ve yanlışlığını teorik anlamda tartışmak kadar önemli olan elini taşın altına koymaktır, toplumla ilişkiye girmektir ve toplumla ilişkiye girerek toplumla birlikte hareket etmektir. Burada esas zamkın katılımcı demokrasi olduğunu düşünüyorum ki bugün solun en büyük eksikliğidir budur.

Anadolu'ya gitmeyen, Anadolu'daki insanlarla birlikte çalışmayan, Anadolu'daki örgütsel yaşamla birlikte çalışmayan bir sol ister sosyal demokrat olsun, ister başka adlarda sol olsun kendi içinde zayıf olmaya mahkûmdur bir anlamda.

Bunu da söyleyip burada bitireyim, ondan sonra sorularınıza yanıt vermeye çalışayım, örneğin benim son üç yıldır götürdüğüm bir Tübitak projem var, 14 Anadolu ilinde toplumsal değişim ve dönüşüm üzerine buradaki aktörlerle görüşüyorum, oradaki bütün datalar toplanıyor, laboratuvarlar yapılıyor. Bu anlamda örneğin geçen hafta Diyarbakır'daydım, üç gün sivil toplum örgütleri, belediyelere, siyasi partilere kadar uzun görüşmelerim oldu ama aynı zamanda bir Avrupa Birliği projem var vatandaşlık üzerine. Onun da Türkiye'deki direktörlüğünü yapıyorum, Türkiye'deki vatandaşlık anlayışının son dönemki değişimlerinde Avrupalılaştırmanın rolü üzerine. Bununla da ilgili yaptığım araş-

tırmalar bana gösteriyor ki esasında katılımcı demokrasi solun başarılı olmasının vazgeçilmez bir unsuru. Sadece normatif olarak demokrasiyi daha iyi yapan bir şey değil, bilakis gerçekleştirilecek bir şey. Bununla da şunu kastediyorum: Diyarbakır'a gidip bunları anlatmam, Kayseri'ye Van'a, Edirne'ye gidip bunları anlatmamla ilgili bir sorun yok, bunları anlatabilirim, fakat şunu görmek gerekiyor: Oradaki insanlar da kendi yerel çevreleriyle ilgili çalışıyorlar. Oradaki insanlar da Türkiye üzerine vizyon üretmek gibi bir sürece giriyorlar. Merkezde oturup Anadolu'ya açılalım, gidelim, anlatalım yaklaşımı tamamıyla yanlış bir yaklaşım. Var olması gereken esasında yerele gidip şehirlerden başlayarak biraz evvel söylemiş olduğum örgütlü toplum, sosyal adalet alanlarında dönüşümü sağlamak, oradaki örgütlerle birlikte çalışmak. Örneğin Edirne'ye gidip Edirne'de sosyal demokrasinin ne olduğunu, Edirnelilere anlatmak değil, Edirnelilerin susuzlukla ilgili yapmış olduğu çalışmaları beraber yapmak ve onların Türkiye üzerine tezlerini dinlerken sizin de onlara Edirne ile ilgili tezlerinizi anlatmanız. Bu olmadığı toplumla bağ kurulmadığı süre içinde bu toplumla bağ, müzakere ve katılım üzerine kurulmadığı süre içinde solun bu teorik-akademik düşünümünü siyasi yaşama geçirmesi mümkün değil.

Ufak bir örnek vereyim. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Van'daki konuşmasını dinlemişsinizdir. Şöyle bir şey diyordu: "Ben Van'a gelirim, bu altıncı gelişim." Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi bundan iki ay evvel Diyarbakır'a gitti.

Altı yıl sonra ilk defa gidiyordu, yani beş kere-altı kere gidilen iller ile altı yılda bir gidilen iller arasındaki fark esasında yüzde 47'lerle yüzde 20'ler arasındaki farkı yahut da yüzde 47'lerle daha aşağısı arasındaki farkı bize veriyor. O yüzden de esasında bu teorik şeyi yaşama geçirmekte solun katılımcı demokrasiyi içselleştirmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Soru - Cevap

Adil Demirci: Şöyle başlamak istiyorum, belki biraz daha büyük bir soru olabilir ama aslında cevabı çok büyük değil. Bu salonda olan arkadaşlarımızın çoğu...

Ben Marksist kökenden geliyorum, belki biliyorsunuz, buradakilerin çoğunluğu Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye İşçi Partisi içinde yer almış olan arkadaşlarımız, sonradan da yasal olarak kurulan Türkiye Birleşik Komünist Partisi süreci yaşadık.

1990'la beraber gerek dünyada gerek Türkiye'de tabii bizim tasavvurlarımızda çok önemli gedikler meydana geldi, yan bir anlamda Berlin Duvarı yıkılması olayı ile beraber ideolojimiz büyük yaralar aldı.

Size sorum: Sosyal demokrasi ile komünist bir geçmişten, gelenekten gelen kesimler arasında böyle biraz gergin ilişkiler vardır. Geçmişte dünya da ve Türkiye'de de çok yaşandı. Bu gerilimin ideolojik temelleri vardır; bunu anlatmaya gerek yok ama Türkiye'ye baktığımızda kendine sosyal demokrat diyenler daha çok CHP ile bağlantılı olmuş

kesimler. Kendilerine komünist diyenler ta 1920'lere giden bir tarih serüveni çizerler kendilerine. 2008'in Türkiye'sinde hâlâ kendisine komünistim diyen, Marksist gelenekten geldiğini söyleyen, bunların içerisinde örgütlü olanlar var, örgütlü yapılar var, ÖDP ve diğer küçük partiler gibi. Bir şekilde bir parti anlayışında olmayan insanlar var, bir parti mensubiyeti olmayan insanlar var, bir de sosyal demokrasi diyen kesimler, çevreler var. Bunların ilişkisini nasıl görüyorsunuz? Bu anlamıyla bir tablo çizecek olursak sosyal demokratları ve Marksist gelenekten gelen; Marksist gelenek derken Türkiye'de sosyal demokratlar da kendilerini belki Marksist sayabilirler ama ben siyasal anlamda farklı bir gelenekten bahsediyorum, bunları nereye koyuyorsunuz? Başka sorularım da var ama...

Prof. Dr. Fuat Keyman: Kendi görüşüm içinde şu iki noktayı çok önemsiyorum. Bunlardan bir tanesi şu: Üçüncü yol dediğimiz, İngiltere'de çok başarılı olmuş, Almanya'da başarılı olmuş bu üçüncü sol üzerine İngiltere'de ve küresel düzeyde yaptığımız tartışmalara baktığımız zaman bunu görüyoruz.

Bir tanesi şu, bu ilişkinin sosyal demokrat çevreler ve tırnak içinde daha solda olan çevreler arasındaki ilişki kurulması gerekiyor ve bu ilişki ne kadar güçlü kurulursa sadece o ülkedeki sol için değil, o ülke için de çok faydalı oluyor. Bundan da şunu kastediyorum: Yazılarımda son geldiğim noktalarda CHP'yi dönüştüremediğimiz, yani CHP'ye oy ve-

ren insanları kazanamadığımız -bu 20 milyon kişiyi, bu olay olmayacak, CHP dışında da olmayacak- buraya geldiğim zaman, buraya gelmemde de bu önemli oldu. Sosyal demokrasi daha güçlü olmak için kendisinin solundaki sola ihtiyaç duyuyor, çünkü sosyal demokrasi çok *arada* kalan bir şey hem Marksizm den eşitliği hem liberalizmden özgürlüğü alıyor, bunların ikisini birleştiriyor yahut da emekle sermaye arasında bir uzlaşma arasına falan giriyor. O yüzden de tırnak içerisinde bir kaypaklığı var. Çünkü hem uzlaşmacı hem reformist yanı oraya doğru gidebilir. Mesela *üçüncü yol* başarılı oldu ama serbest pazara çok fazla gidip bu özgürlük ve adalet alanında zayıflıklar içerdi. O yüzden de sosyal demokrasi kendisinin dışında, kendisinden daha solda olan bir sola ihtiyaç duyuyor. O sol ne kadar güçlü ise sosyal demokrasi bir hatırlatıcı oluyor. Kendisinin reformist bir yapıya liberalliğe kaydığı zaman “Ya kardeşim sen ne yapıyorsun, hem sosyal demokratım diyorsun hem de liberal hem de milliyetçi oldun” diyebilecek bir daha sola ihtiyaç var. Ama daha soldaki grupların da sosyal demokrasiye ihtiyaçları var, çünkü onlar da bir anlamda kendilerini ilkeli olarak kapitalizm, modernite eleştirisi olarak güçlü görürken seçim başarısızlığını, yani uzlaşmaları, ittifakları yapmada güçsüz görebilirler. O yüzden de bir kere siyasal anlamda bu ilişkinin önemli olduğunu düşünüyorum, her iki tarfa da güç vereceğini düşünüyorum. O yüzden de tüm ülkeye Türkiye’ye güç vereceğini düşünüyorum. Böyle bir kültürü Avrupa’da olduğu gibi bizim de geliştirmemiz gerekiyor.

İkincisi Türkiye'ye bakarken akademik söylem, kuram ve eleştiri düzeyinde bu sol liberal tartışmalarda da öne çıkıyor. Türkiye'ye hukukun üstünlüğü, Hukuk devleti, adalet temelinde bakan siyasal liberaller önemli rol oynuyorlar. Türkiye'de üçlü bir ittifakın olması gerektiğini düşünüyorum. Bunlar hem Türkiye'ye adalet, reform temelinde bakan sosyal demokratlar hem sınıf eşitlik temelinde bakan sosyalistler ama aynı zamanda serbest pazarlıkçı değil, buna Kantıyan, Kantçı siyasal liberaller Türkiye'de bu Ergenekon davasında falan ne kadar önemli olduğunu bir kere daha ortaya koydu. Mesela İngiltere'deki John Rose gibi veyahut da Kant gibi falan. Bu siyasal liberal görüşün ne sosyal demokraside ne sosyalizmde güçlü olduğunu göremiyorum. Zaten Marx'a da bakarsak, Marx'ta da böyle bir güçlü adalet teorisi yok; çok güçlü bir kapitalizm eleştirisi, çok güçlü bir üretimden çıkan adaletsizlik teorisi var ama hukuk devleti, özgürlüklerin korunması gibi alanlarda böyle bir şey yok ama Kant'ta bence güçlü olarak var. O yüzden de düşünsel düzeyde de herkes ben daha haklıyım, ben Türkiye veya dünyayı daha iyi açıklıyorum demek yerine bu üçlü eleştirel ve söylemsel birlikteliği ve tartışmayı solun yapması gerekiyor, örneğin bu platformda yahut da herhangi bir platformda yapması gerekiyor.

Mesela hem *Taraf* hem *Radikal* gazetesinde çıkan tartışmaları hem benim bu tür gruplarda katıldığım tartışmaları alalım. Burada esasında çok fazla nasıl bir müzakere, eleştiri ve dönüştürücü tartışma içinde siyasal liberal sol ve sosyal

demokratik görüşler arasındaki ortak noktaları ortaya çıkartabiliriz, bunların arasındaki diyalogu nasıl sağlayabiliriz diye bir ortaklık oluşmuyor.

Hâlbuki böyle bir ortaklık oluşsa biz çok daha güçlü bir Türkiye analizine hem de yaygın olabilecek bir Türkiye analizine gidebiliriz ama nasıl olabiliyor, tam tersi. Mesela sol- liberalizm tartışmasının faydası ne olabilir? *Herkes ben daha solcuym diyebilir, beni söylediğim sol daha tutarlı olur diyebilir*, fakat önemli olan söylenenlerin tutarlılığı değil, söyleyenlerin Türkiye'yi açıklamadaki gücü. İkinci olarak bunu söyleyebilirim, yani *farklı görüşler arasındaki diyalog* benim için herkesin benim görüşüm daha tutarlı, benim görüşüm daha doğru demesinden daha önemli. Ben hem akademik hayatımda hem bu tür kamusal hayatımda bunun çok önemli olduğunu her zaman söyleyen birisiyim ve bu anlamda öğrenen de birisiyim.

Buralara gelmemin nedeni biraz evvel söylediğim katılımcı demokrasiyi öne koymamın nedeni, Kayseri'ye, Van'a gittiğim, Eskişehir'e, İzmir'e gittiğim zaman da sadece bir şey söylemiyorum, aynı zamanda öğreniyorum, yani bu anlamda düşünsel bir diyalogun çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Peki, bu ikisi, yani sosyal demokrasinin soldan siyasi anlamda öğrenmesi ve kaymalarını engelleyecek bir sola ihtiyaç duymalı. yani solun "Kardeşim sen ne yapıyorsun, bak kayıyorsun, reformist oluyorsun, sağa doğru kayıyorsun"

diyen bir sol yahut da çok fazla itelerse de sosyal demokrasinin “Kardeşim sen de hep eleştiriyorsun, gel ittifakları şöyle yapalım” demesi ama aynı zamanda biraz evvel söylediğim gibi bu siyasal liberal—neoliberaler değil- sosyal demokratlar ve özgürlükçü sol içerisindeki bu üçlü ittifak ve diyalog arayışı olmalı.

Bu nasıl kurulabilir? Bu toplantıya gelmek güzel, konuşmak güzel, bu tür toplantılar güzel, bu tür toplantılar farklı yerlerde de yapılıyor, fakat ortak bir noktada karara varmamız gerekiyor. Bu kararı da hem sosyal demokratların hem de sol ve demokrasi dışındaki sol, örneğin TKP’li, Türkiye Birleşik Komünist Partisi’nin, İşçi Partisi’nin, ÖDP’nin ve diğer örgütlerin, diğer partilerin şu kararı alması gerekiyor. Beğenelim beğenmeyelim, eleştirelim eleştirmeyelim bir AKP iktidarı var. 2002 seçimlerinde yüzde 34, 2007 seçimlerinde yüzde 47 alan. Bunların da oya yansımaları 16 milyon, yani Türkiye’de oy verme kapasitesine sahip olan 16 milyon kişi AKP’ye oy vermiş. Baskın Oran’ı destekledik şunu yaptık bunu yaptık işte 30 bin oy aldık, 140 oy alanlar var. 16 milyon oydan bahsediyoruz ama bu 16 milyon oy sadece bir partinin başa geçmesi, güçlenmesi değil.

Bir de mesela 2002’den bugüne kadar Türkiye’nin içinden geçtiği ve tartıştığı durumlara bakın. Neyi tartışıyoruz? Türkiye’nin dönüşümünü tartışıyoruz. Neyi tartışıyoruz? Türkiye’nin değişimini tartışıyoruz. Neyi tartışıyoruz? Türkiye’nin muhafazakârlaşmasını, İslamlaşmasını tartış-

yoruz; endişeleri, korkuları, bu 16 milyon oy; bir de çok ciddi bir dönüşme süreci var. O zaman bizim şu kararı almamız gerekiyor: Madem bu tür sorunlarımız var, bu 16 milyon oy sadece bir partinin aldığı oy değil, aynı zamanda çok ciddi dönüşüm ve değişim süreçlerini birlikte getiriyor, o zaman sol seçim kazanmak istiyor mu? Sol parlamenter başarıyı nerede görüyor? Burada konuştuğumuz insanlar yahut da diğer ortamlarda konuştuğumuz insanlar parlamenter başarı temelinde ne diyorlar? Eğer parlamenter başarıyı ben AKP'yi seçimlerde yenerim, seçimlerde çıkarım, değişim yaratabilirim; parlamenter başarıyı eğer önemli görüyorsa, o zaman biraz evvel söylemiş olduğum iki şey de olanaklı hale geliyor.

Eğer parlamenter başarı önemli görülüyor ise ben daha ilkeliyim sen şusun, ben şuyum-sen şusun gibi tartışmalar daha önemli görülüyorsa o zaman mümkün olmuyor. O yüzden bizim esas anlaşacağımız nokta, parlamenter başarıyı biz önemli görüyor muyuz-görmüyor muyuz? Sol, sosyal demokrasi AKP'yi seçimlerde yenebilirim iddiasını taşıyor mu, taşıyor mu?

İkinci olarak da şunu söyleyerek bitireyim. İkinci parti CHP; 2002 seçimlerinde yüzde 19 oy aldı, 2007 seçimlerinde yüzde 20 oy aldı, CHP'yi beğenmiyoruz. CHP'yi tepkici, milliyetçi buluyoruz. İşte bir sürü eleştirilerimiz var, mesela sizlere de sorduğum zaman bir sürü CHP eleştirisi hepimiz yapıyorsunuzdur, ben de yapıyorum. Söylemiştim, buraya

gelmeden önce Erdal İnönü anma toplantısına uğradım, orada herkes CHP eleştirisi yapıyordu ama CHP'ye oy veren 7 milyon 300 kişi. O zaman bu partiye oy veriliyorsa ama oraya verilmiyorsa, o zaman hakikaten tekrardan şu soruyu sormamız gerekiyor: Sol, parlamenter başarıyı istiyor mu, istemiyor mu? İstiyorsa o zaman o 7 milyon kişiyi de yanına çekmek durumunda. 7 milyon insanı çekmek için ilk önce burada bir karar almak durumunda: Ben nasıl o 7 milyonu çekerim, daha nasıl onu büyütürüm ve daha nasıl bu şekilde AKP'yi seçimlerde yenerim. O yüzden de hem siyasi olarak hem vizyon temelinde ben bu ittifakın çok önemli olduğunu düşünüyorum ama ittifakı olanaklı kılan esasında solun farklı kesimleri içinde parlamenter başarı içinde ne söylediğinin kararını, ne istediğinin kararını almasıdır.

Selim Mahmutoğlu: En son söylediğinize katılmak istiyorum, parlamenter başarıyı önemli buluyorum ama Türkiye'de şöyle bir reel durum var, sol aslında burada da sıkışıyor: Yıllardır söylüyoruz, bu ülkede *ikili iktidar* var; bunun bir tanesi işte kurucu irade, devletin sahipleri dediğimiz kesim; bunlar sürekli iktidar. Bir de ANAP gibi, AP gibi ya da bugünkü Ak Parti gibi hükümet olan gruplar var ama biri iktidar, biri hükümet. Sol bu problemi nasıl çözecek? Adam "Bu Cumhuriyet yüzde 47 ile kurulmaz, gerekirse yüzde 70 oy al" diyor. "Ben ne yapacağım? Yüzde 70 oy alıp değiştiremeyecek miyim? Değiştiremezsin. Ne yapacağım? Yol yap, şu yap, elektrik yap", bu sana bırakı-

lan alan. Türkiye’de Cumhuriyet Halk Partisi de bu alanda kendisini toplumda hiçbir problemi çözmeye aday görmeyen ve aday olmayan, işte bu kurucu iktidarın yanında yer alan ve iktidar olarak gören bir parti konumuna gelmiş.

Ben iktidarım, hükümet olmak istemiyorum, yol-su-elektrik ile uğraşmak istemiyorum diyor. Bunları nasıl şey yapacağız? Bu parti bu hale geldi. Şu anda, ben 40 yıldır siyaset yapıyorum, bu partinin nasıl iktidar olduğunu biliyorum. Bülent Ecevit döneminde “Ak Günler”di, “Köy kent”ti, çünkü proje ile geldi, topluma bir şey sundu, problemleri çözeceğini vaat etti ve bu parti yüzde 40 küsur oy aldı, iktidar oldu ama o parti, bugün böyle bir derdi yok, Türkiye’nin hiçbir sorunuyla ilgili hiçbir önerisi yok. Hükümet olmak istemiyor, zaten kendisini iktidar görüyor. Bu 7 milyon insan da bu politikaya oy veriyor.

Prof. Dr. Fuat Keyman: Bu 7 milyonun hepsi de CHP gibi düşünmüyor, yaklaşık yüzde 40 küsuru değişik düşünürken, yüzde 50 küsuru sizin söylediğiniz gibi, yani Cumhuriyet’i koruyalım, ne olursa olsun gibi düşünüyor, böyle araştırma sonuçları da var.

Fakat Türkiye şöyle bir noktaya geliyor. Bu nokta da zaten Türkiye’yi zorluyordu Avrupa Birliği ile ve sonra IMF kriziyle falan birlikte ama bundan sonra daha da zorlayacak, bu da şu: Tüm bunları hesaba kattığımız zaman CHP yüzde 20 -26 arasında oy alıyor bu da 7 milyon yerine 8 milyon. Fakat AKP’ninki 16 milyon, yani siz AKP’yi yakalamanız, se-

çim kazanmanız tek başına iktidara gelmeniz için yaklaşık 12-13 milyon oy almanız gerekiyor. Matematiksel düşünürsek 13 eksi 8; orada 5 milyonluk oy var ki orada CHP'nin bunu bu var olan yapısıyla alması mümkün değil. O zaman da şöyle bir tartışma yaratmak gerekiyor: AKP'yi seçimlerde yenmek ne anlama geliyor? AKP'yi seçimlerde yenmek, seçim kazanmak ne anlama geliyor yahut da daha değişik olarak AKP neyi temsil ediyor, AKP'yi yenmek ne anlama geliyor Türkiye'de. Şimdi yüzde 20 ile laikliği korumak için gittiğiniz zaman görüyorsunuz ki laikliği esasında koruyabiliyorsunuz, fakat bir yere kadar koruyorsunuz. O zaman şöyle bir soru gündeme gelecek, laikliği koruyacak mıyız, laikliği güçlendirecek miyiz? Çünkü yüzde 20 temelinde oy verenler laiklik korunsun diye oy veriyor, fakat görüyoruz ki AKP yok efendim başörtüsü sorunları, parti kapattılar falan. Fakat son kertede laik rejim, laiklik, sekülerlik yapısı Türkiye'de giderek zayıflıyor. Muhafazakârlaşan bir Türkiye var. O zaman da siz CHP'ye şeriat AKP-şeriat karşıtlığı temelinde oy veriyorsanız, bu alanda sizi yüzde 20'ye getiriyor. Fakat görüyorsunuz ki AKP devam ediyor, belki değişerek devam ediyor, belki de farklı ittifaklar kurarak devam ediyor, örneğin Kürt sorununda kapatılan bir parti, değil mi, DTP kavgasının iki tane kapatılan parti çok rahatlıkla yapabiliyor.

Ordu ile son dönem baktığımız zaman ittifaklarını yenileme veya kurma çabalarına girebilmiş. Böyle olduğu zaman siz laikliği koruyacağım diye CHP'ye oy verirken, bakabi-

lirsiniz ki bu korumak istediğiniz toplum giderek başka muhafazakâr bir toplum üretiyor, giderek kendi burjuvazisini üretiyor, giderek kendi sınıfsal yapısını üretiyor. O yüzden de Türkiye'nin bugün geldiği noktada ortaya çıkıyor ki “koruyucu olmak” korumuyor, güçlendirici olmanız gerekiyor.

Güçlendirici olmak da proaktif olmakla ilgili bir şey, güçlendirici olmak da ekonomi alanına girmekle ilgili bir şey, güçlendirici olmak toplumla bağ kurmakla ilgili bir şey. O yüzden de bence CHP tartışması, sol tartışmasının yapılmasının nedenlerinden bir tanesi bu *ikili yapı* her zaman sola, sosyal demokrasiye değil sağa, muhafazakârlığa gidiyor. İkincisi bu ikili yapı içerisinde CHP'nin taban oyu yüzde 20'ler civarında hâlbuki muhafazakârlaşan Türkiye'de AKP gitse de AKP'nin yerine gelecek bir partinin taban civarı yüzde 30'lar civarı. O yüzden siz her zaman yenilmeye mahkûmsunuz.

Bu temelde de esas soracağımız soru, parlamenter başarıyı ciddiye alıyorsanız, bu parlamenter başarı içindeki vizyonunuz ne olmalı? İşte o beni ilk yaptığım sunuşa götürüyor. Bu vizyonun muhakkak sol, muhakkak sosyal demokrat, muhakkak toplumun sorunlarıyla direkt olarak, kimlik, üretim ve çevredeki temel sorunlarla çözüm temelinde ilgilenen bir politika olmak durumunda. O yüzden de CHP ne kadar Cumhuriyet koruyuculuğu, ne kadar milliyetçiliğe giderse, muhalefet partisi olma niteliğini kabullenme “Ben

Türkiye'yi yönetemiyorum, yönetemem, seçim kazanamam” deme durumunda olur. Mesela ben CHP kurultayına gittim, CHP'nin kurultayında çok net olarak bu yaşıyordu. Belki Deniz Baykal'ın güçlü olduğu bir parti ama bir heyecan, bir canlılık yok, çünkü o parti ikinci parti olmaya mahkûm bir parti. Hiçbir zaman Türkiye'de birinci parti olamayacak. Fakat birinci parti olamama yahut da solun her zaman hep böyle marjinlerde olması... Fakat Türkiye'yi yönetme iddiasında olması ortaya çıkartıyor ki bu sırf parti işi değil, çünkü esas Türkiye'nin ve solun bence kaale alması gereken şey, AKP için tartıştığımız muhafazakârlaşmaya dönüşme süreci.

O yüzden temel soru nasıl Türkiye'yi yöneteceğim sorusu değil, nasıl Türkiye'yi yönetme iddiasını kazanacağı sorusu. O değerleri değil de bence temel sorunları, yani işçi sorunlarını, dışlanma sorunlarını, çevre sorunlarını, Türkiye'nin toplumsal barış sorunlarını birincil plana çıkartıyor.

Son dönemlerde solun iki tane güçlü olduğu alan var. Bir tanesi sizin söylediğiniz yani Karaoğlan dönemi. Karaoğlan dönemi aslında renkliliğin güçlendiği, toplumsal barışın o dönemde güçlendiği bir dönem. Esasında toplumsal hareketlenme ile partinin bağ kurduğu bir dönemdi ama güçlü de bir sol, bugünkü soldan, mesela siz Türk Komünist Partisi dediniz, Türk Komünist Partisi'nin bugünkü yapısıyla 1970'lerdeki solun söylemi ideolojisi aynı değil. O yüzden de CHP'nin ve Bülent Ecevit'in en önemli şanslarından bir

tanesi kendisinin dışındaki solun vizyon olarak çok daha bugünden güçlü olmasıydı. O anlamda bir o dönem vardır, bir de 1987-89 dönemi vardır. 1987-89 dönemlerinde belediye seçimlerinde başarı sağlanmıştır. Bu başarıyı sağlamada düşündüğümüz zaman Korkut Boratav'ın çok iyi bir konuşması ve çalışması vardır bu konuda. Baktığımız zaman 1987-89 döneminde Zonguldak ve Ankara'ya işçi yürüyüşleri vardır ve bu yürüyüşlere destek veren, "Evet" diyen de bir sosyal demokrat kesim vardır. O yüzden de şunu söyleyebiliyoruz: Ne kadar laiklik, ne kadar değerlere kayarsa yapı, o kadar "Ben Türkiye'de seçim kazanamam, ben ikinci partiyim, koruyucu olacağım" diyor. Ne kadar toplumsal hareketlenme ile bağ kurarsa, ne kadar kendisi dışındaki sol güçlü olursa ve bu toplumsal hareketlenmeyle bağ kurmak dönemindeyse ki o zaman bakalım, TİP'inden Türkiye Komünist Partisi, Türkiye İşçi Partisi'ne hepsi toplumla bağ kurma, topluma refah kazandırma temelinde gidiyor, mesela koruma temelinde değil.

Bugün hem solun hem sosyal demokrasinin temel sorunu koruyucu, yani reaktif, proaktif olmamalarıdır. Ben toplumu refah haline getireceğim, toplumu kalkındıracağım, toplumu adaletli hale getireceğim dememektedir. 1989'da onu yakaladığı zaman İstanbul'u bile kazandı. Rahmetli Erdal İnönü'nün bir anekdotu vardır "Bir tek Nurettin Sözen çıkmıştır ama inanmıyordum Nurettin Sözen'in çıkacağına" ama kazandı, niye kazandı, çünkü hakikaten böyle bir tez çalışması da var Yıldız Üniversitesi'nde 1987-89 dönemine

baktığımız zaman da orada hem söylem olarak hem hal olarak o toplumsal hareketlenmeyi yakalama, işçi hareketleri falan var, yakalama çabası var. Bunu ben uzun mu anlatıyorum yoksa?...

Erkek Katılımcı: Ben sizin anlattıklarınızdan, kendi düşüncelerimden de yola çıkarak bir şey söylemek istiyorum. İlk önce siyasal partiler üzerinden değil de soldaki zihniyet dünyası üzerinden düşünmeye çalışıyorum. Bence soldaki olan en temel ayrışma bir zihniyet ayrışması ve bu bir demokratik zihniyet ayrışması. Bugün CHP'de ve CHP'nin solunda yer aldığını kendini daha Ortodoks ifade eden sol hareketlerdeki ayrışma bir zihniyet ayrışması. Mesela demin söz ettiğiniz toplumu anlayarak politika yapmak, topluma bakarak yolun içerisinde birlikte politika yapmak aslında şöyle bir zihniyet dünyasını gerektiriyor: Biz topluma kendi kafamızdaki siyasal modeli değil, toplumla birlikte hem değişmeyi hem onlardan öğrenmeyi hem de bir siyasal aktör olarak onlara katkıda bulunmayı öğreniyoruz. Bugün CHP'nin ya da başka siyasal partilerin bir aktörden çok böylesi bir tutum alması, aslında geçmişe referanslı modernist bir düşünce tarzından kaynaklanıyor. Biz toplumu biçimlendiririz, kafamızdaki şekle uygun bir toplum tasavvurundan kaynaklanıyor.

Muhafazakârlığın gelişmesi, yaygınlaşması ve AKP gibi bir partinin toplumda geniş kabul görmesini ise ben şöyle değerlendiriyorum. Bugün muhafazakârlar ya da toplum çok

ciddi bir değişim içerisinde deniliyor, yani Anadolu kaplanları denilen iktisadi aktörler var, siz söylediniz, şehirlerde ve birtakım bölgelerde çok ciddi bir ekonomik değer üretiyor bu insanlar. İşte ihracat yapıyorlar, Avrupa Birliği'ne, Çin'e vs. dünyanın tüm ülkelerine ve kendi değerleri ile var oluyorlar. Bu değerlerini birden kaybedemiyorlar, toplumsal değişim denilen şey çok yavaş yürüyor.

Rahmetli Mübaccel Kıray hocanın bir lafı vardı "Toplumların yaşamındaki 50 yıl çok kısacık bir süreçtir"; bu anlamıyla bir yavaş değişim var. AKP bugün değişimin aktörü gibi görünüyor. Değişimde insanlara umut veriyor ama onlara kendi diliyle sesleniyor. Solun zihniyet dünyasındaki problemlerden biri de bir çeviri dil üzerinden toplumla bağ kurması. Biz hem kendimizden kaynaklanarak, yani bir sol hareketten gelerek hem de diğer sola, CHP de dâhil olmakla birlikte toplumun kendi içindeki dilden konuşmuyoruz, biz sürekli tepeden bir üslupla onlara kendi doğrularımızı adapte etmeye çalışıyoruz, bir tarz şırınga ediyoruz. Bu 1930'lardan beri gelen belki solun kendisinde de olan ve bir türlü eleştirisini yapmadığı otoriter bir zihniyet dünyasından kaynaklanıyor. İnsanlar artık, bir kimlik politikasından söz ediyorsunuz ya da kimliklerin öneminde, kimlikler önemli olduğu zaman insanlar kendi görüşlerinin de önemli olduğuna inanıyorlar ve kendi görüşlerinin dikkate alındığı, kendilerinin önemsendiği ve kendilerinin gerçekleştirebilecekleri alanlarda çalışmak istiyorlar. Mesele bugün soldaki siyasal partiler ya da sivil toplum kuru-

luşları kitleselleşememekten söz ediyorlar ya da bu toplantıya baktığınız zaman belki 100 kişi davet edildi, işte bu kadar insan bir araya gelebildi, çünkü insanların kendilerini geliştirebileceği, ifade edebileceği binlerce alan var; siyaset bunlardan sadece biri. O zaman siyasal partilerin kendi örgütsel yapılarından vesaireden önce, ilk önce soldaki zihniyet dünyasından yola çıkmak gerek gibi geliyor bana. Bu zihniyet dünyasında geçmişe dönük referanslarla, sosyal demokrat, komünist; sosyal demokrat denilince ben en geniş anlamıyla sosyalist diye düşünüyorum. Sosyalist, komünist, reform, devrim vs.; günümüz dünyasında bunların bir anlamı yok, belki daha uzun bir tartışmada sol diye kendimizi tarif etmenin de çok çok bir anlamı yok, çünkü artık içini nasıl doldurduğumuz belli değil. Sosyalizm diye dediğiniz zaman herkesin kafasında başka bir şey var, merkezi plan var belki hâlâ birilerinin kafasında, yani merkezi plan olmadan nasıl bir ekonomi olabilir var. O zaman bu da başka bir konu. Ben en son Hamburg Programının onu okuma olanağı buldum. Demokratik sosyalizmden bahsediyor. 21. yüzyılın solundan söz ediyor, dinsel değerlerden, yani insanların inanç değerlerinden, Hıristiyanların kutsal günlerinden de söz ediyor. Mesela beni çarpan bir iki cümle buydu. 21. yüzyılın politik ilkeler metnine koyabiliyor düşünün Türkiye’de bir mağduriyet olarak başörtüsü sorununu yaşıyoruz. Bu bir problem ama bu problem aynı zamanda bu topraklarda yaşayan kadim değerlerden birine solun ne kadar mesafeli ve ne kadar anlamaktan uzak

durduğunu da gösteriyor, bir politik çizgi geliştiremiyorsunuz, neden? Solculuğumuza halel gelir gibi bir tarzda politika yapmaya çalışıyoruz, oysa biz papaz ya da din adamı değiliz ki bu toplumun içerisinde bir problemi çözmeye çalışıyoruz. Mesela burada benden yaş olarak çok daha büyük insanlar var. Türkiye’de yıllardır sol her türlü siyasal problemin altında kalmıştır. Türkiye İşçi Partisi çok önemli şeyler yapmıştır, diğer sollar grupçuk olarak var olmuştur. Sendikalar DİSK vs. de ama bütünsel olarak baktığımızda Türkiye’ye bir adım attırabilmiş midir diye sormak lazım. Tabii attırdı, çok şey yapıldı; 141-142’ye kadar çok büyük fedakârlıklarla yapıldı ama bugün baktığımda sıfır geliyor bana sol, yani bir zihniyet ve değer olarak da yok. Ayrışma bir aktöre dönüşmemiş, bir aktör değil yani. CHP’ye 7 milyon değil 10 milyon kişi de oy verse solda bir aktör gibi değil, bana öyle gelmiyor. Politik çizgisi anlamında yoksa Baykal bir klik olabilir ya da orada CHP’nin içerisinde bir grup insan bir zihniyet taşıyabilir, onun dışında da zihniyet taşıyan insanlar vardır, bunu ben de düşünüyorum ama buradan baktığımızda değişimin bir aktörü gibi görünmüyor. Şimdi en son bir şey söyleyeyim, çok uzattım, farkındayım, kusura bakmayın...

Ortak akıl hareketinde CHP içerisinde yeni bir zihniyetin hâkim olacağını düşündünüz mü?

Prof. Dr. Fuat Keyman: Türkiye’de yönetsel ve politika olarak da şöyle bir tartışma var, yani bugünkü sorunla-

rın solun yaşadığı, sosyal demokrasinin yaşadığı yahut da genel olarak Kemalizm'de yaşanan sorunların özünde bir zihniyet mi vardır? Zihniyet sorunu mudur diye soran arkadaşlar var; zihniyet sorundur ve bu zihniyet 1800'lerden beri var olan bir zihniyettir, otoriter bir zihniyettir. Devlet merkezci, topluma yukarıdan bakan bir zihniyettir, bu yüzden devletçiliğe, Cumhuriyet'e kurucu iradeye eklenmiş olarak giden bu zihniyet yüzündendir ki bugün hep sol bazen ırkçılığa kadar, bazen dışlanmaya kadar, bazen başörtüsündeki sorunlarda kafasını çevirmeye, gözünü yummaya kadar olan yerlerde hem devletçidir hem toplumdan kopuktur. Devletin yanında yer almıştır. Bu anlamda bir zihniyet olduğunu söyleyen ve bunu bir süreklilik tezi içinde, yani Türkiye'nin modernleşmesinin de özünde otoriter bir modernleşme olduğunu söyleyen bir yapı var.

Örneğin *Radikal*de yahut *Tarafa*ta yahut diğer yerlerde çıkan bu tartışmalarda bu zihniyet sürekli kullanılıyor, 1968 tartışmalarında gördüğümüz gibi solun ırkçılığına kadar bile bu gidiyor. Ben, solda ciddi bir zihniyet problemi olduğunu düşünüyorum. Benim yaklaşımım buradan biraz farklı, çünkü sormak lazım; bu zihniyet nereden geliyor; zihniyetle başlanabilir mi, zihniyet bir başlangıç noktası mıdır yoksa zihniyet süreç içerisinde oluşan bir şey midir? Bana göre zihniyetle başlamak iki türlü yanlışlığı içerir. Bunlardan bir tanesi zihniyet Hegelyen bir anlamda kurulan ve ondan sonra bu temelde dünyaya bakılan bir şey değildir. Zihniyet, belli bir süreç içinde siyasal, ekonomik, diğer ak-

törlerin, diğer tartışmaların, diğer tartışmaların sonucunda ortaya çıkmış bir şeydir. O yüzden de bir kere zihniyeti bir neden değil de bir sonuç olarak görmek, zihniyeti bir neden değil bir araç olarak görmek önemlidir.

İkincisi ve daha önemlisi sol zihniyet olarak devletçidir. Toplumu yapay olarak gören zihniyetler vardır, zihniyetler birbirleri ile çarpışıyor, son dönemlerde Türkiye’de demokrasi ekseninde olan zihniyet tartışmaları var, sol olarak zihniyet tartışmaları var, liberal sol filan ama bunlar zihinsel, söylemsel temelde bir yatay toplum tahayyülü yaparlar. Hâlbuki toplum dikeydir, sınıflar dikeydir, adaletsizlikler dikeydir, kimlikler dikeydir, çünkü kimlikler üretimden, toplumsal yaşamdan çıkan eşitsizlikleri, dışlanmaları içerirler. O yüzden de solun bence farklılaşma noktası cumhuriyetçilikten ziyade topluma dikey bakmak, ezilenin, dışlananın yanında yer alıp bu temelde daha adaletli bir dünya kurmak.

Daha farklı bir dünya mümkündür bu artık küresel hareketlerde son dönemlerde ortaya çıkan “Different Word possible”, adaletli dünya mümkündür. Böyle Klein’lara baktığımız Naomi Klein’in *No Logo*’yu okuduğunuz zaman bu farklı Andre Roy’un kitaplarını okuduğunuz zaman farklı. Daha farklı daha adaletli dünya mümkündür, bu söylenen zihniyettir ama bunun zihniyetle ilgisi yoktur; bu aktivizmle ortaya çıkan, elini taşın altına koymakla ortaya çıkan, Dünya Sosyal Forumları’nda mücadele etmekle ortaya çıkan, yani

topluma dikey olarak bakmayla ortaya çıkan bir şeydir. O yüzden de ben burada esasında zihniyetler araçlardır, dildir ama esas olan bu Marx'ın da söylediği bu bir madde dünyasıdır, yani dikey olarak sınıflardır, kimliklerdir, bunlar arasındaki ilişkilerdir.

Üçüncüsü—bu ikisi çok önemli olmakla birlikte bir üçüncü de bir şey var- zihniyetle bakmak her zaman süreklilik tezini ortaya koyar. Türkiye'de sol 1968'den beri yahut da sol 1923'ten bu yana kurucu idare hep toplumdan kopuktur hep şudur budur falan gibi. Esasında 1923'lere baktığınız zaman Cumhuriyet'in ilan edildiği erken Cumhuriyet dönemlerine baktığımızı zaman bile, o dönemde bile çok ciddi meclis muhalefetlerinin olduğunu anlatan kitaplar vardır. Orada hiçbir zaman hiçbir şey Atatürk "Ben bunu yaptım hadi böyle yapalım" değerinde olmamıştır, çok ciddi muhalefetlerin, çok ciddi müzakerelerin, çok ciddi ittifakların sonucunda olmuştur.

1921 Anayasası'nı okuyun, 1924 Anayasası'nı okuyun ve o dönemki meclis muhalefetlerini okuyun, bugünden çok daha farklı olarak o kadar az gelişmiş, hiçbir şeyin olmadığı, eğitim seviyesinin sıfır olduğu günler Türkiye'deki meclisteki tartışmalar ve müzakereler belki bugünkünden daha şeydi. O yüzden de zihniyetler süreklilik içinde değil, bilakis zihniyetler tartışmalarla, zihniyetler mücadelelerle ortaya çıkan şeylerdir; değişebilirler. Kurulmuşlardır, süreklilikleri değil, esasında süreklilik ve kırılmaları eşza-

manlı olarak düşünmek gerekir. Sizin söylediklerinizi kabul etmekle birlikte benim de etkilendiğim bu demokratik sosyalizmle Hamburg programı ve Alman sosyalizmi. Almanya'daki programa baktığınız zaman Türkiye'dekinden ve CHP'den, Türkiye'deki soldan farklı olarak Almanya'daki devlet bırakınız sivil toplum örgütlerinin güçlenmesini sağlayacak platformu yaratma rolünü de üstleniyorlar. Sivil toplum yoluyla demokratik sosyalizm yaratılacaktır dendiği zaman yahut da dinsel sorunlar içersenecek, tartışılacak şekilde çözülecektir dendiği zaman devlet zihniyetten değil, bilakis zihniyetin kurulmasından, zihniyetin kurulması da örgütsel yapıyla kurulmasından bahsediyorum. O yüzden de biz hakikaten sol zihniyet diye konuşacaksak, o zaman benim söylemiş olduğum örgütsel yaşamı güçlendirmek, örgütsel yaşamı desteklemek tezini ciddiye almak durumundayız ve bu ciddiyet içinde sınıf toplum örgütlerine “Bunlar Soros’çudur şudur budur” filan diye değil, bilakis sivil toplum örgütlerinde araştırmaya girip onlarla işbirliği yapmak, onları güçlendirmek.

Mesela kadına karşı şiddetle ilgili kötü şartlar altında erdemli bir insanın hayatını kurtarmak için gönüllülük temelinde Batman’da çalışma yapan bir sürü kadın örgütü var. Bunlar hiçbir zaman medyada sunulmuyor ama sivil toplum Türkiye’de Soros’çuluk temelinde çalışma yapıyor diyen *Cumhuriyet* gazetesi, Cumhuriyet Halk Partisi ‘nin bu ulusalcı görüşünün muhakkak eleştirilmesi lazım. Çünkü Soros’çular dediğin zaman Türkiye’de çok ciddi anlamda

çalışan, çok ciddi sonuçlar da yaratan sivil toplum örgütlerinin hepsi böyle itham ediliyor. Hâlbuki Alman Sosyal Demokratik Partisi Programı demokratik sosyalizm derken, devlete “Sen sivil toplum örgütlerini güçlendir” diyor, *sadece rahatlatma, sadece önünü açma, insure et, yani güçlendir, emin ol, güvence altına al ve onların kuvvetli olmasını sağla* diyor. O yüzden de zihniyet örgütsel toplum içinde oluşan bir şeydir. Eğer Türkiye’de örgütsel toplumu güçlendirirsek solun Kemalizm’le, solun ırkçılıkla, solun şusuyla busuyla olmaz. Böyle bakıldığı zaman başörtüsü sorusunda üçüncü görüş şeklinde Cengiz Aktar’la bir yazı yazdım, gazetelerde çıktı. Büyük eleştiriler aldık “Kemalistsiniz” falan diye ama biz şunu söylüyorduk: Diyorduk ki *“Başörtü evet, 18 yaşına gelmiş, üniversite imtihanını kazanmış, reşit olmuş hukuki anlamda bir kadının üniversiteye başörtüsüyle girmesi bir eğitim hakkıdır, tercihtir; bunu kabul ederiz, bunun edilmesi gerekir”*. Fakat özgürlükler ilişkiseldir, oraya Ergün Özbudun’un söylediği gibi 10. madde’ye, 44. madde’ye “Başkalarının özgürlüğünü zedeleme” maddesini yazın ki güçlenin yahut da bir gün sonra ortaöğretimde zorunlu din dersleri kaldırılınsın diye Alevilerin yapmış olduğu mücadele sonucunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nden “Evet” dendiği zaman “Hayır, ortaöğretimde zorunlu din dersi olacak” denirse o zaman özgürlükler tikelleşmiş, yani başörtüsü başörtüsü olmaktan çıkartılmış oluyor, o yüzden sol tabii ki gözünü kapatamaz ama örgütlü bir toplum olsa, örgütlü toplum güçlendirilse,

örgütlü toplumu güçlendirecek, sorunları çözecek bir sol vizyon, zihniyet oluşturulsa oradan başlansa o zaman tabii ki solun başörtüsü sorunu, evet başörtüsüyle üniversiteye girmek her genç kadının hakkıdır deme durumu olacak ama o sol aynı zamanda ortaöğretimde zorunlu din dersi olamaz diyecek, o sol aynı zamanda başkalarının özgürlüklerini zedeleme diyecek. Bu toplumda siyasal güç buradan geliyor. Bu toplumda insanlar arasındaki diyalogu hukuki reşitlik temelinde yapacağız yoksa ergenlik reddi temelinde İslamcıların söylediği gibi 12 yaşından itibaren kızlarımız iklime göre regl olmaya başladılar, o yüzden kapanmaları gerekir dendiği zaman özgürlük temelinde başörtüsü düşünemezsiniz. Ama hukuki temelde, modern toplumda hukukun üstünlüğü temelinde bir vatandaşlık ilişkisi düşündüğünüz zaman, o zaman tabii ki düşünebilirsiniz. Fakat bunların hepsi bana göre aktör kurma temelinde, yani Marx'ın dediği gibi, "hayatın maddi üretimi temelinde oluşan şeylerdir."

Türkiye'nin sorunlarına zihniyet temelinde bakanlar, çok ciddi bir yanılgıya şöyle düşüyorlar: Özgürlük temelinde zihniyeti, demokratlığı dendiği zaman hemen bir gün sonra ortaokulda zorunlu din dersine evet dendiği zaman hayır denmesi lazım, imzaların atılması lazım. O imza atanların bir de onun için imza atmaları önemli. 12 yaş dendiği zaman hemen imzaların atılması lazım, başkalarının özgürlüğünü zedelememek maddesini koyun demek lazım. Bunlar denmediği zihniyet tek başına bırakıldığı zaman bu

tür indirgemecilikleri de içerebiliyor. Solun ortaya koyduğu zihniyet anlayışı bence maddi hayatın içinden üretilen zihniyet olması gerekir ki bu üretilen bir zihniyettir; kurumsal olacaktır, aktörsel olacaktır.

Mesela benim şöyle hayallerim var 1 milyon kişi Ankara'da Maltepe'de Cumhuriyet için yürüdü, şimdi 2 milyon kişi İstanbul Çağlayan'da Cumhuriyet değerleri için yürüdü. 7 milyon kişi CHP'ye oy veriyorsa ve CHP bu 7 milyon kişiye hiçbir zaman içeriye gelme davetiyesi vermiyorsa, yani CHP'nin tabanını seçen seçim sistemi açık oyla, başkanın önünde delegeler temelinde yapılıyorsa, 7 milyon kişiye de bu anlamda saygısı yok. O zaman bu 7 milyon kişiden 1 milyon kişi de CHP'yi bassın, CHP binasının önünde Cumhuriyet'i koruyacağız diye, ben sizi seçip kazanın istiyorum diye bir aktif hale getirsin. Bu 7 milyon kişiyi dönüştürmedikçe, biz kendimiz beş aşağı yukarı orta sınıf, şehirli ve bu orta sınıf Türkiye'yi koruyacak, Türkiye'yi dönüştürecek. 1960'larda 62'lerdeki gibi Türkiye'yi dönüştürecek bir aktifliği üstlenmediği, korkularıyla eve kapanıp "Aman AKP kapansın, aman ordu gelsin" bu tür şeylerle ki bu da olmuyor bugünün dünyasında.

Bu orta sınıfın bir tepkide bulunması gerekir, hem oy verip hem ondan sonra evde oturmayla olmuyor. Diyarbakır'a gittiğiniz zaman bugün burada sizin iki saatlik yaptığınız toplantıyı orada her gün yapıyor. Ben üç gün orada oldum, üç gün Sanat Sokağı'nda dolaşacak oluyorsun, herkes

“Hocam, otur bir çay iç, konuşalım, konuşalım, konuşalım, konuşalım”, yani bizim gençliğimizin ODTÜ’sü gibi herkes konuşuyor ama İstanbul’da değil mi, ne kimse okuyor, ne kimse konuşuyor ne aktif hale geliyor. İşte bir Cumhuriyet Mitingleri, hâlbuki onu tahayyül edin, madem solcusunuz hepimiz sosyal demokrasi, sosyalistiz, o zaman 100 bin kişi gitsin, miting koyup CHP dönüşsün, sol iktidara gelsin desin ama 100 bin kişi bulamıyorsun, işte öyle sol, öyle sosyal demokratlık olmaz ama bunu tahlil edip zorlamak lazım. İnsanlara böyle çağrı yapmak lazım, bu çağrıyı yaptığımız zaman da bu konuşmanın ilk başında söylediğim o değerlerde o inandırıcılığı vermeniz lazım. Eğer boşu boşuna gidip miting yaparsanız, ondan sonrası gelmeyecekse, o zaman onlar pek dinlemez?

O yüzden de benim tahayyülüm böyle aktif bir orta sınıf, aktif bir işçi sınıfı, ezilenler sınıfı; bu grupla, vatandaşlıkla bu olayın dönüşmesi. Herkesin bir şekilde elini taşın altına koyması gerekir. Bu umudu bulduğum için ben gittim, CHP ne üretiyor? Bir de kendi dışında bir şeye izin veriyor, o yüzden bu dönüşümü sağlamak lazım. Bunu sağlamadığımız sürece biz, bununla ilgili söylemi de ayakta tutmadıkça, son kertede bir şekilde herkes birleşecek, yani bu solda da olabilir, sosyal demokraside de. O zaman CHP’ye oy atıp, o 7 milyonu atıp, hadi ben başka türlü yaptım dediğiniz zaman AKP’yi yenmek, seçimi dönüştürme, Türkiye’yi yönetme iddiasında olmak pek mümkün olmuyor. En azından ben öyle düşünüyorum.

Emrah Aslan: Bıraktığınız noktayla ilgili bir şey sormak istiyorum. Öteden beri Türkiye’de Kemalizm sol üzerinde etkili gerek sosyalist sol üzerinde gerekse sosyal demokrasi üzerinde Kemalizm etkili; hem pratik hem de düşünsel olarak Kemalizm etkili. Küreselleşme çağıyla birlikte ortaya çıkan sizin de bahsettiğiniz yeni paradigmalar, kimlik ve kimlik bağlamında çıkan kimlik politikaları ve tanınma politikaları, anayasal vatandaşlık, ekoloji problemleri, örgütlü toplum paradigması bu yeni şeyler tamamen aslında çok yeni zamanlara ait şeyler, küreselleşme çağıyla ortaya çıkan şeyler.

Beri tarafta Kemalizm özellikle 19. yüzyılın içinden gelen katı bir akılcılıkla modernizmle, moderniteyle iç içe geçmiş bununla büyüyen ve serpilten, uzantılarını bununla gösteren tırnak içinde “ideoloji”. Şimdi şu noktayı da düşünmemiz gerekiyor: AKP’nin iktidara gelmesi, ikisi arasında bir bağlantı kuracağım, AKP’nin iktidara gelmesini sağlayan büyük etmen yerel kalkınma söylemiydi. Bu sol bir söylem. AKP iktidara gelirken bunu kullandı; yerel kalkınma. İkincisi Tayyip Erdoğan’ın sık sık ifade ettiği tamamen sol referanslı bir söylem “Mağdurun derdiyle dertlenmek, milletin derdiyle dertlenmek”; bu da sol referanslı bir söylem. Toplumla konuşabildiler, entelektüellerle konuşabildiler, dolayısıyla milliyetçilerden de oy alabildiler, solun bir kısmından da oy alabildiler, Ermenilerden de oy alabildiler, Musevilerden de oy alabildiler, Kürtlerden de oy alabildiler, Alevilerden de oy alabildiler; dolayısıyla bizim şu ana

kadar hiç başaramadığımız kitleselleşme olayını başarmış oldular, hakikaten Türkiye partisi oldular. Sol söylemlerle, sol referanslarla sol partinin yapması gereken bir şeyi başardılar.

Burada sizin bahsettiğiniz küreselleşme çağının kavramlarını az ya da çok, tasarlı ya da tasarsız, kör ya da topal da olsa kendi içlerine sindirerek başardılar. Şimdi sormak istediğim, eğer CHP'yi dönüştürmekten veya değiştirmekten veya yeni bir parti kurmaktan bahsediliyor; CHP'yi dönüştürsek de, yeni bir parti kursak da gideceğimiz, oy isteyeceğimiz çekirdek kitle aynı kitle. Bu kitle Cumhuriyet Mitingleri'ne katılanlar genellikle *Cumhuriyet* okuyan bir kitle.. Peki, küreselleşme çağının paradigmaları üzerine yürüyen bir sol, AKP'nin bu ifade ettiğim sol referanslı söylemlerini alan bir sol, belki diğer kesimlerden oy alabilir, turnak içinde "sol"un kendi kitlesi üzerinde bir etki yaratabilir mi? Zaten bu söylemleri benimseyen bir sol, o kitle için soldan başka bir şey olacaktır. Orada bir çıkmaz var, onu nasıl aşabiliriz?

Prof. Dr. Fuat Keyman: Çok güzel bir soru bu. Hakikaten de beğenelim beğenmeyelim örneğin CHP, Güneydoğu'da, Doğu'da yok, AKP yedi bölgede ve her ilde olduğu için kitle partisi. CHP, esas kitle partisi odur, yavaş yavaş beş bölgeye düşerekten—benim alanım siyaset ve uluslararası ilişkiler, oradaki kitle partisi, dogma partisi, ideoloji partisi-oraya doğru kayabilir, böyle bir sorun var.

Burada size yakın düşünüyorum, öyle yazdığımız için “Bu adamlar solu kullanıyorlar, sol söylemini süde olarak kullanıyorlar” deyince sol tartışması çıktı ama bir gerçek var ki hakikaten sol veyahut da sağ küreselleşen dünya içinde birkaç tane solun çok önemle ele alması gereken kavramı mağdur kavramı. Ondan sonra küçük ve orta işletmeler ki Anadolu’yu gezerseniz hepsi büyük bir korku içinde, yani AKP de öyle çok iyi bir parti değil; büyük bir hegemonya ve büyük bir sertlikle de gelişen bir parti. Anadolu’ya gittiğinizde çok daha net görüyorsunuz; ya ondansın ya değil-sin gibi bir opsiyonla sende izlenim bırakıyor.

İki tane anımı anlatarak bu soruya yanıt vereyim. Orada anahtarlar olduğunu düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi geçen sene Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı’nda gönüllü olarak çalışıyordum, onlar böyle eğitim evleri açıyorlar ve gönüllü çalışanlar var, gönüllü çalışanların yüzde 70’i üniversite öğrencisi veya yeni mezun, yüzde 60’ı kadın. İstanbul’da, Ankara’da, Van’da Diyarbakır’da var. Demişler ki “Birisi de gelip sivil toplum üzerine konuşabilir mi” diye. Onlar da bana teklif ettiler “Gönüllü olarak bunu yapar mısın” diye, ben de onlarla gidip 600-700 gönüllüye onların bir günlük programında kendilerine Ateş Böcekleri deniyor, bir-iki saatlik programları içinde sivil toplum araştırması yaptığım için sivil toplumun gelişimi üzerine konuştum.

Akşam yemek var, orada bir Gazi Evi var, bize 100 kişilik bir masa kurulmuş, saat 19:00 ile 20:30 arasında ondan sonra

21:00 civarında uçak var, dönülecek, onların da otobüsleri bekliyor arkadaşları. O gün 700 kişiye konuşma yaptım. Katılanlardan 100 kişisi filan geldi. Biz böyle oturmuşuz, böyle bir masada kadınlar, erkekler, gençler, daha orta yaşlılar filan böyle şen şakrak konuştuk. Yan tarafta 100-150 kişilik bir masa var, bekliyorlar. Oranın cemaatinden bir grup geldi ve 150 kişilik masada 1 tane kadın yok, 150 tane erkek, cemaat. Bizi iki tane masayı görünce bir tanesi karışık, gençler, yaşlılar, kadınlar, erkekler, birisi şarkı söylüyor, gülüyor... Bu tarafta da 150 tane erkek sus pus oturuyor. Bu manzaraya bakıldığında iki Türkiye açıkça görünüyor.

O yüzden de sol diyecek ki “Kardeşim ben bu Türkiye’yi istiyorum.” Ben insanların eşit olduğu, insanların aktif olduğu, sivil olarak çalıştığı, bu topluma el verdiği, katkı verdiği bir Türkiye’yi tahayyül ediyorum, ben bunu size getireceğim. Bunu dediği, buna dayandığı zaman buradan kendisini farklılaştırabilir.

İkinci anekdot, bunu Ayşe Buğra, Boğaziçi Üniversitesi’nden, bir toplantıda anlatmıştı. Bir Kurban bayramında Doğu’da kurban kesimi ve insanlara et dağıtılıyor. 60 bin tane kurban kesiliyor ve 60 bin tane kurbanla 100 küsur bin kişiye et dağıtılıyor. Büyük bir plan, hayırsever, çok güzel, belki gazetelerde okumuşsunuzdur; hep beraber sizin söylediğiniz gibi “mağduru hissetmek” beraber yemek. O günlerde Ayşe Buğra yoksulluk üzerine çalışıyor ve Sakatlar Derneği Başkanı’nın da bir konuşması vardı o gazetede.

Bir yerde böyle bir hayırseverlik, hep beraber et yeniyor; Sakatlar Derneği başkanı diyor ki “Ben bir şey istemiyorum, ben sadece eşit vatandaş olmak istiyorum ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bana eşit vatandaş olarak davranmasını istiyorum yoksa özel bir şey istemiyorum, şunu istemiyorum, bunu istemiyorum, sadece herkesle eşit vatandaş olmak istiyorum”. Bu da iki tane Türkiye tablosu: Bir tanesi yardımlaşma, hayırseverlik, zenginin fakire para vermesi, zenginin fakire şefkatle yaklaşması, beraber yiyelim demesi; bu bir Türkiye vizyonu. Hayırsever Osmanlı’ya yakın bir şekilde, ona sadaka ekonomisi falan de deniyor, bir Türkiye vizyonu ama bu Türkiye vizyonunda kurban kesenler her zaman kurban kesen olarak kalıyorlar, kurban kesildikten sonra eti alanlar da her zaman o eti alanlar olarak kalıyorlar, mağdurla ilişkiye giriyorsunuz, mağdurla empati kuruyorsunuz, fakat hiçbir zaman mağduru eşit vatandaş haline getirecek bir vizyonu, hatta bir siyaseti yaşama sokmuyorsunuz. Hâlbuki Sakatlar Derneği’nin başkanını dinlediğiniz zaman o diyor ki “Ben mağdur mağdur değilim, ben bu Türkiye Cumhuriyeti’nin eşit vatandaşım, onunla ilgili nasıl bir düzenleme varsa onu istiyorum; eşit hak istiyorum, eşit iş istiyorum, eşit güvenlik istiyorum.” O yüzden de sol diyecek ki ben 60 bin tane koyun kesmek istemiyorum, ben eşit vatandaşların olduğu *bir* Türkiye istiyorum.

Bunu nasıl diyebilir? Bunu şöyle diyebilir: AKP’den daha iyi Türkiye’yi yöneteceğim. AKP’ye karşı falan değilim, AKP’nin yaptıklarını da yok sadaka ekonomisi yok şuymuş

yok buymuş değil, tam sizin söylediğiniz gibi AKP şu kadarını yapmıştır ama AKP'den daha iyi bir Türkiye yapacağım, AKP'den daha zenginleştiren, insanları daha eşit vatandaş olarak göreceğim. Kürt sorununa, başörtüsü sorununa da böyle yaklaşacağım, yoksullara da böyle yaklaşacağım.

Örneğin Ayşe Buğra'nın bu anlamda yoksulluk araştırmaları ve yoksullukla ilgili politika önerileri var. Yoksulluğa filantropi, yardımseverlik temelinde yaklaşmak başka ve önemli bir şeydir. Çünkü ilişkiyi her zaman var olduğu haliyle yeniden üretir. Yoksula yardım ederkten, onu daha iyi kılarak ama pozisyonunu ya da statüsünü değiştirmeden yahut da yoksulluğu bir vatandaşlık hakkı olarak düşünür, vatandaşlık hakkı içinde, refah seviyesini artıracak ve bir vatandaş olarak, bir yardım alan değil de bir vatandaş olarak görecektir. İşte bunlar iki vizyonu anlatıyor. İkinci vizyon daha iyi. O yüzden benim kendi anlayışım, biraz önce arkadaşın sorusuna yanıt verirken de söyledim gibi *laikliği korumak olmaz, laiklik güçlendirilir*, Türkiye'yi korumak olmaz, Türkiye güçlendirilir. Yoksulluğa karşı mücadelede yoksulluk değiştirilir yoksa var olan yapıyı koruyarak olmaz. O yüzden bence daha iyi, daha aktif bir sol AKP'yi geçebilir. O yüzden anti AKP değil, bence daha iyi, daha farklı bir Türkiye.

Sadrettin Apaydın: Sol kendi arasında ayrışmalı, konuşmalı, tartışmalı, ancak birlikte oldukları konuyu ön plana koyabilmeli. Gündemi sol da zaman zaman belirleyebilmeli

diye düşünüyorum. Örneğin Kürt sorunu dediğimizde çok ince ayrıntılara giriyoruz, giriyoruz, giriyoruz ama seçimdeki barajın yüzde 3'e 5'e düşürülmesi olayını birinci planda pek tartışmıyoruz. Hâlbuki Ahmet Türk seçilirken, 10 tane 15 tane Ahmet Türk koydular listeye ve ona rağmen seçildi Ahmet Türk, hâlbuki yüzde 3-5 barajı olsa 50-60 tane milletvekili girecekti. Burada DTP'nin ya da oradaki milletvekillerinin ne kadar solcu ya da ne kadar ne olduklarını gündem dışı bırakarak bunu söylüyorum, yani o baraj çok önemli, mihenk noktası ama biz bunu birinci plana koyamayabiliyoruz. "Atatürk" ya da "Mustafa" filmi ya da türban konusunu en ince ayrıntısına kadar tartışma gereği duyuyoruz. Yine antimilitarist bir grubuz, öyle sanıyorum, herkesi tanımıyorum ama vicdani retçi bir arkadaş çıkıyor, bir-iki kişi çıkıyor, askerliğimi yapmayacağım diyor, biz kamuoyu oluşturup Avrupa ya da dünyada zorunlu askerlik nerelerde var, nerelerde yok, niçin bizde var olmalı mı olmamalı mı diye pek tartışmıyoruz. Bu somut bir olaydır ve bu da gündem dışı gibi kalıyor, yani biz bunu biliyoruz, bildiğimiz yerde kalıyoruz.

Aynı şekilde zorunlu din dersi, bu da bir mihenk noktası bana göre, zorunlu din dersi konusunda çok büyük bir kamuoyu oluşturamıyoruz. Biraz önce arkadaşımın dediği Cumhuriyet Mitingi'ne ben katıldım, benim aile efradımdan dört kişi katıldı, benim arkadaşlarımdan pek çok kişi de katıldı ama biz katıldık ve onları savunuyoruz, ulusalcıyız anlamı çıkmasın burada, yani perspektif versin diye bunu

anlatıyorum. Hani oraya katılan 300 bin kişi ya da 100 bin kişi ya da 1 milyon kişi aynı görüşte değildi anlamında söylüyorum. Yanılmış da olabiliriz, özeleştiririz de yapabiliriz.

Demek istediğim sol kesim olarak bizler somut ve gündemi belirleyebilecek bazı olaylar etrafında kümelenmeliyiz, daha sübjektif ve ayrıntıya da kaçabilecek şekilde çalışmalıyız. Ben tıp doktoruyum. *Birgün*, *Evrensel* okuyorum her gün, pek çoğunu anlayamayabiliyorum yazıları. *Radikal*2 okuyorum Pazar günü, onu algılıyorum, yani kendi kendime düşünüyorum: *Birgün* gazetesi 7-8 bin satıyor, *Evrensel* 7-8 bin satıyor, gidip kaç kere arkadaşlara da söyledim, dergi gibi gazete çıkıyor, aklım alamıyor, anlayamıyorum ya dergi çıkarın ya gazete çıkarın! Küyerel grubunda da dikkatimi çeken ayrıntılara çok gidiliyor; tartışılmasın gidilmesin demiyorum ama öncelikle somut olaylara başvurursak ve bize perspektif açarsa, yol açarsa daha güzel olur diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Fuat Keyman: Tamamıyla hemfikirim sizinle bu konuda. Biraz evvel söylediğim gibi eğer parlamenter başarı istemede bir ortaklık sağlanırsa, o zaman soldan veya nereden olursa olsun gelen herkes yüzde 10 barajını yüzde 3'lere 5'lere hatta olmayacak şekilde kaldırmaya elverecektir. Sosyal demokrat CHP'de zaten ben ikinci parti, şu parti şeklinde varım, bunu götürmek istiyorum şeklinde bir şey var, o yüzden o yüzde 10 barajının olması onun işine geliyor. Rasyonel aktörden düşünürsek, eğer sen öyle görüyor-

san siyaseti DTP-AKP, AKP-CHP karşıtlığından sürekli nemalandığı için AKP'nin de yüzde 10 barajı işine geliyor. O yüzden bu yüzde 10 barajı birincil şeylerden bir tanesidir.

Parti içi rekabete dayalı bir siyasal sistem reformu yapmak bunun üzerine bir arkadaşla birlikte çalışıyorum, bu ikincildir ama tabii bunların yapılabilmesi için sosyal demokrat olarak bunu söylemek daha rahat oluyor. Soldaki arkadaşların parlamenter başarıyı *ben öncül alıyorum* demeleri gerekir ki bu yüzde 10 barajı yahut da parti içi rekabet ortamını sağlayan reformun öncüllüğü sağlansın yahut önemi algılsın.

Vicdani ret sorununda yahut da Cumhuriyet Mitingleri'nde size tamamıyla katılıyorum, çünkü Hırant'a gidenler oraya da gittiler, ama iş vicdani red olunca aynı duyarlılık görülüyor ama vicdani ret artık tartışılıyor. O yüzden Türkiye'nin daha somut olaylara kendisini odaklayacağı, solun odaklanacağı bir ortam artık hazır. Artık eskisi gibi genel olmak durumunda değil. Demin de söylediğim mesela birincil olarak bu Maslow'un birincil gereksinimler; insan ilk önce aş ister, değil mi; iş ister ve sağlık ister çünkü yaşayamaz ama bugünün dünyasında kimlik de istiyor, bu artık ikincil değil, ilk şeyi.

O yüzden de kimliği de o birincil gereksinimlere koyuyorsunuz. Mesela Jan Nahum iş dünyasından bir insan, onunla bir toplantıda bir soru sormuştu. "2013-2014 yılında Türkiye'de su yok ise kuraklık var ise laiklik tamamıyla

kafamızı, odak noktamızı laikliğe verdik ama kuraklıktan Konya'yı kaybettik, Güneydoğu'dan sonra Bursa'yı da kaybetme durumu olduğu zaman ne diyeceğiz, kuraklığın oldu mu diyeceğiz. Türkiye'de laikliği tartışmak bir şeydir, kuraklığın olmadığı bir Türkiye'de laikliği tartışmak başka bir şeydir. O yüzde de *çevre birincildir*, bunlara odaklanmalı. Yeni akılda biz bunu bir proje olarak ortaya koyduğumuz zaman *değerler siyasetinden sorunlar ve sorunlara çözüm siyasetine* kaymayı muhakkak öncül almak ve bu sorunları teker teker, üzerinde uğraşarak çözmek. Bunu birbirimizle yaptığımız zaman sol bunu yapabiliyor, mesela burada ayrışma noktaları olabilir, hakikaten bu muhafazakâr kesimlerde zihniyetlerde kimlik öne çıkıyor, mesele DTP'nin temel sorunlarından bir tanesi bu.

Solun önemli bir ayrışma ve güç noktası var, fakat bunu kullanamıyor. Bunu yüzde 10 barajını vicdani ret temelinde kullansa, bunu kuraklık temelinde kullansa o zaman çok daha somut olduğu kolay gelişecektir. Hatta CHP çıkarsa dese ben 2017 yılında Türkiye'yi AB üyesi yapacağım, Türkiye'yi sallandırır.

O yüzden de ne kadar somut ve ne kadar iradeli olursan, toplumla bağ kurmak; arkadaşın sorusuna yanıt da tam burada. Bu hayırseverlikten refah seviyesini artırmayı, kimlikleri güçlendirmeyi ama bunun hepsini bir bütün içinde yapmayı, somut önerilerle halkla bağ kuracak şekilde yapmak. Mesela Avrupa bizi alacak şudur budur demek yerine

kardeşim ben Türkiye'yi 2017 veya 2020 yılında AB'nin tam üyesi yapacağım şeklinde bu tür daha iradeli, daha başarılı da olabilir.

Süleyman Karataş: Eskişehir'den geldim. 1998 yılında CHP il başkanlığı yaptım. O dönemde CHP yeni bir slogan söylüyordu: "Dünyada yeni sol, Türkiye'de yeni CHP" diyordu. Biz oraya komünist bir gelenekten geliyorduk, CHP'li olmaya gitmedik, CHP'yi değiştirmeye gittik, bizim niyetimiz oydu, sonuçta olmadı. Mesela son on yıllık şöyle parlamenter macerasının köşe taşlarını bir-iki cümle ile geçmek istiyorum, zaman almak istemiyorum. 1998'de CHP barajın altında kaldı. 2002'de DSP çözülmeseydi bana göre yine barajın altındaydı. 2007'deki seçimde DSP ve CHP zoraki birleştirilmeseydi, yine barajın altındaydı, belki büyük ihtimalle ikisi de barajın altındaydı.

2002'de ne oldu, bence Türkiye Cumhuriyet tarihinin en büyük tasfiyesi oldu. Düşünün bir parti yüzde 22'den yüzde 1'e düşebiliyor. ANAP yüzde 14'lerden ; 5'e düştü. MHP 18'lerden 8.5'a, Refah bilmem nereden nereye. Tamamı barajın altında kaldı, bir tek Ak Parti yüzde 35'le yeni doğan bir parti olarak birinci oldu. Nasıl oldu? Onu da şöyle varsayıyorum, diyorum ki Refah geleneği yüzde 14 oyu vardı, Abdullah Gül içinde bir muhalefet yaptı, olmadı, ayrıldı. Diyorum ki yüzde 14'ün 10'unun o gelenekten almış olsun ama onun dışında daha yüzde 25 oy aldı. Ondan sonra 2007 seçimine girdik. Bence orada bir cephe vardı: DSP,

ANAP ve MHP hükümetiydi zaten 2002'ye giren o cephe çöktü. Selim Selimoğlu arkadaşımızın görüşüne tamamen katılıyorum, ikili bir yapı var bizde, *gerçek iktidar* ve *bükümet* var. Gerçek iktidarın adı derin devlet mi neyse önemli değil, bu cephenin desteklediği bir cepheydi ve bu çok açık bir şekilde çöktü. Ondan sonra 2007 seçimlerinde tekrar bu cephe örülmeye çalışıldı.

Ergenekon cephesinin yaptığı birtakım haberler vardı, bunlar deşifre edildi vs. sonuçta seçimler yapılabildi neyse ama bu cephe de çok kötü bir şekilde yine yenildi. Şimdi seçimlere girilse bu cepheden bence hiçbir umut gene yok. Neden? Emrah arkadaşın sorusundan hareketle, küreselleşme sürecinin getirdiği yeni paradigmalara olaya bakmak lazım diye düşünüyorum. Bunun bir söylem meselesi asla ve asla olmadığını düşünüyorum. Siz neyi söylerseniz söyleyin bu işi yanlış bir özne söylüyorsa sıfır yazar.

CHP bugün ne söylese söylesin, akademisyenlerin çalışmalarına çok önem ve değer veriyorum, onları hayranlıkla izliyorum ama o konuda da iki cümle söyleyeceğim, yani ne söylerseniz söyleyin, nasıl bir söylem geliştirirseniz geliştirin, bu cephenin artık dikiş tutması bence hiç mümkün değil, bitti o.

Şimdi seçimler olacak Cumhuriyet Mitingi düzenleyin bakalım kaç kişi toplanacak? Ben iddia ediyorum 100 binin üzerine geçmez. Eski o kalabalıkları bulamazsınız, bir şey deşifre oldu, bir şey dağıldı.

Ben olaya değişim, değişimden yana olanlarla değişime karşı olanlar, direnenler açısından bakmak istiyorum. Cephenin birisi bir değişimi aldı götürüyor, birisi de değişime direniyor, olayı böyle görüyorum,

1990'lardan sonra olan budur diye bakıyorum. Değişime direnen cephe artık çözülmüştür diye bakıyorum, onun dikiş tutmayacağını, ondan bir şey olmayacağını düşünüyorum. Sizin tahlilleriniz hayranlıkla izledim, onların çok değerli olduğunu düşünüyorum ama ikinci bölüm var ya, o ittifaklar meselesinin hiç olmayacağını düşünüyorum. Bu cephe morali, 8 milyon oyu var ama kerhen verilmiş oylar.

Ben sandık başına gitmedim, böyle bir cepheye oy vermem dedim, gitmedim. Öbür tarafa zaten elim gitmez. Bu cephe böyle umutsuz, tükenmiş bir cephe. Komünistlerden ve değişik partilerden çağırılım beş kişi, beş kişinin içinde siz oturamazsınız, ben de oturamam, bunlarla konuşmak mümkün değil, bırakın siz birliği. Sosyalistler diye bir tanımlama var, diyor ki sosyalist siyasette Yusuf Akçura "Üç Tarz-ı Siyaset" diye bir şey yazmış. Ya üç tane değil, on üç tane olsa gene birlikte olmamız mümkün değil.

Bu cephe moralsiz bir cephe, ütopyasını kaybetmiş bir cephe. Şimdi komünistler diyorsunuz, işçi sınıfının tarihsel misyonu yok gibi, artık bitti. Yok, tarih sahnesini terk eden bir sınıf işçi sınıfı, Marx dönemindeki filizlenen değil ki. Devrim teorisine bakın, onun olmaması mümkün değil o tarihte. Efendim artı değer teorisine bakın, canlı emeğin

sömürüsü gibi bir şey kalmamış yok, yani komünistlerin kendisini artık o anlamda var edebilmesi mümkün değil, belki felsefi olarak oradan beslenmesi mümkün. Hep bu cepheye bakıyorum, bu cephe tükenik bir cephe. Bunları bir araya getirmenin bence hiçbir manası yok. Buradan şöyle bir söz aklıma geliyor. Şimdi Tocqueville'in bir lafı, o çok kafama takıldı son bir aydır "Her kuşak yeni bir halktır" diyor. Bizim kuşak bir kuşaktır, genç arkadaşlarımız var içimizde görüyorum ama kendine sosyalist diyen, komünist diyen, kendini hâlâ öyle tanımlayan kuşak büyük ölçüde eski bir kuşak, bizim yaşlarımızda bir kuşak.

İki yıl önce hemen hemen bu günlerde bir toplantıya katılmıştım burada İstanbul'da Schwamm gelmişti SDP'nin program tartışmaları diye. Orada çok yeni tespitler gördüm, tespitin biri şuydu: Gençlik bu süreçlere katılmıyor. Ben sanıyorum ki sadece Türkiye'de katılmıyor, meğer onlarda da katılmıyormuş.

Demek ki dünya çapında bir değişim var ve bu değişimde gençlik eski tarzda bakmıyor. Böyle zorunlu toplantılara belki zoraki birkaç genç arkadaş geliyor, üç-beş toplantı sonrasında onlar da gidiyor, yenileri geliyor, böyle gidiyor ama biz eskiler toplanmaya devam ediyoruz.

Bir de küçük bir sorum var, yeni tarzda, yeni kuşağa dayanan bu değişimin, küreselleşmenin getirdiği yeni paradigmaları öne alan ki burada da çok büyük bir rezervi var Türkiye'nin, kimi sol liberaller diyor kimisi siyasal liberaller

diyor, ben onlara öyle demiyorum, değişimi kavramış akademisyenler olarak görmek istiyorum, benim gönlüme öyle yatıyor. Onlar hakikaten büyük bir iş yapıyorlar Türkiye'de, çok yaratıcı bir şey geliştiriyorlar. Onların bu akademik çalışmalarını temelinde yeni bir şey filizlenebilir mi, doğru olan bu değil mi diye düşünüyorum. Belki bugünden hemen üç ay sonrasına cevap vermiyor ama üç ay sonrasında yapacak bir şey de yok zaten yani değiştiremezsiniz o kadar. Böyle düşünüyorum. Yakında ABD'de seçimler var, Brack Obama seçilecek gibi görünüyor. Onunla çok büyük bir değişim olacağı gibi bir izlenim ve his içindeyim. ABD'de o gitse o gelse diye bir şey yok, bir tarz değişecek diye düşünüyorum ki ABD dediğimiz ülke dünyanın ekonomik üretiminin her şeyi belirleyeni. Dünya üretiminin 4'te 1'ini veren, yüzde 25'ini veren bir ülke ve siyasi tarzlarında çok büyük bir değişiklik telaffuz ediyor, sizce dünyanın renginde bir değişim olur mu?

Nazım Öztürk: Ben de kısaca özetleyeyim, belki Süleyman tamamlayacak. Hocam işin pratik yanına bakıyorum, takip ettiğimiz ne var? Sizin sosyal liberaller diye tanımladığınız gazete, dergi çevresinde yazan *Radikal* 2'de düşünen insanlar var. *Birikim* dergisinde yazıp çizenler var, bir de Ufuk Uras ve çevresi var.

Bunun dışında sizin tasvirinize girmiyor; sosyalistler deyip oturup bunları tartışamazsınız, durdukları yerde duranlar var. Ulusalçı güçlerden, genelkurmaydan medet uman,

geçmişte sosyalist olan arkadaşlar, onları da bir kenara atmak lazım.

Bir fikir birliği var mı, bir fikir tartışması var mı, ne yapılabilir sorusunu birlikte konuşabiliyor musunuz? Biz sizin hepinizi birlikte takip ediyoruz.

İkinci bir soru: Bir boşluk var Türkiye’de, ciddi bir boşluk var, şu anda burjuva sağ partisi bile yok Türkiye’de, düşünebiliyor musunuz? Bütün Batı’da olan liberal sağ parti yok; Türkiye’de, sosyal demokrat parti de yok. Türkiye’de bir tarafta milliyetçiliğin batağına doğru kaymış bir CHP var. Kaymış demeyeyim, zaten oradaydı, biz onu alıp başka bir yere koymuştuk.

Türkiye’nin üstünde kuruluşundan beri gelen bir kara örtü var. Bizim geçmişte yaptığımız mücadele, keşke ben 30 yaş genç olsam, o dönemlerde olsam ve mücadele amacıma şunu koysam: *Türkiye’de asker-sivil bürokratin hegemonyasını kırmak birinci görevimizdir* diye.

Bugün biz nasıl bir şey yapmayı düşünüyoruz? Son yazılarınızda CHP’yi dönüştürme, CHP dönüşebilir mi, CHP dönüşebilecek bir yerde mi? Diye yazıyorsunuz. Çok insan CHP’yi dönüştürebilmek için belli zamanlarda emeğini verdi, zamanını verdi vs. veyahut da bütün sosyalist sol gelip böyle bir noktada birleşir mi? Bütün sosyalist sol ortak miting yapamıyor, hiçbir halt yapamaz. Sosyalist soldan kastım mevcut sosyalist partiler. 30 yıl önceki söy-

lemlerini tekrar edenler vs. Ortak miting yapamıyorlar dedim ama yaptıkları ortak mitingde 5 bin kişi bir araya getiremiyorlar.

Türkiye'de insanları heyecanlandıran bir şey var, beni de heyecanlandırıyor, bu yaşımda geçmişten gelen bu kadar yenilgilerden sonra. Türkiye'de insanlar artık her şeyi tartışıyorlar. Ben çok yoğun esnafın içerisindeyim, 5 bin esnafın bir arada bulunduğu bir plazadayım, insanlar her şeyi tartışıyor artık.

Türkiye böyle bir değişime gelmiş durumda. Türkiye'de bir siyasi oluşum çıkabilir mi ortaya. Bu siyasi oluşum diyecek ki kardeşim başörtüsü özgürlüğünü de ben sağlayacağım, genelkurmay başkanını savunma bakanına da ben bağlayacağım, şu problemi de ben çözeceğim, sittin sene gelen şu problemi de ben çözeceğim, Ermenistan'la olan barışı da ben sağlayacağım, Türkiye'nin önüne takoz olmuş bütün bu problemleri ben aşacağım...

Şuna da karşı çıkıyorum: 7 milyon 300 binin hiç önemi yok. 7 milyon 300 binin içerisinde bir kesim, örneğin hemen açıp vereyim Bakırköy'de sağa geçen 16 bin oy bizim oyumuzdu geçmişte. Bir zamanlar (1980'den önce)Bağcılar Meydanı'nda Kurtuluş fraksiyonundan izin almadan bildiri dağıtamıyordunuz, şimdi gidin Bağcılar AKP'nin kalesi. CHP'liler gelip bildiri dağıtamıyor orada, yani böyle bir dönemden geçtik.

Bir de sözlerinizden şöyle bir şey çıkarttım: İktidarı almak lazım, öyle bir oluşumla vurup iktidarı, çoğunluğu 47'leri, 50'leri, 35'leri, 40'ları sağlayarak olmaz ki. Yüzde 15 oy alan dinamik parti olarak girerseniz, anahtar parti olursunuz, diyelim ki atıyorum bugünkü AKP gibi bir parti ile hükümet ortağı olursunuz, AKP'yi içeriden dürtersiniz değişim anlamında, reformlar anlamında. Bugün AKP'nin en büyük handikabı kendini dürten hiç kimse yok. Genelkurmay endeksli politikaların dışında AKP'yi dürten hiçbir şey yok ki.. Tamam, yazıyoruz, çiziyoruz, söylüyorsunuz ama onu içeriden dürtecek bir mekanizma lazım. Onu cesaretlendirecek, belki o dönüşümleri sağlatacak. Böyle bir oluşuma bizim ihtiyacımız var ve aşağıdan çok gümbür gümbür örgütçü kuşak falan da gelmiyor. Genç sivilleri görüyoruz heyecanlanıyoruz, ama bunlar böyle toplumu örgütleyecek mekanizmalar falan da değil, yani on yıldır, belki on beş yıldır tartışıyoruz, hatta Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) sürecinde tartışmaya başladık bunları.

Ben 15 sene daha yaşlandım. 10 sene daha böyle gazetelerde yazarçizersek, bu salonlarda tartışırsak, bir alternatif çıkartamaz isek, CHP dönüşecek diye beklersek, bugünün dinamik kuşağı da gidiyor Türkiye'den, arkadan rantiyeci bir kuşak geliyor. Rantiyeci kuşağın da Türkiye'yi dönüştürme gibi derdi yok, inşallah çıkar.

En son bir sene evveldi biz 10 Aralık Hareketiyle buna benzer bir şeyler tartıştık, zaman hep tartışılıp geçiliyor,

somut öneri nedir? Sizin bu konudaki somut düşünceniz nedir?

Prof. Dr. Fuat Keyman: Esasında bunlar daha zor, belki daha önemli soru Obama sorusu. Bence Obama seçimleri kazanacak. Seçimleri kazanması da iki boyutlu öneme sahip. Bunlardan bir tanesi bu Amerika içindeki korku toplumunu umuda dönüştürüp; ikincisi de sekiz yıldır çektiğimiz vahşetin bitmesidir. En azından bir kırılma noktası ve çok taraflılığa, diplomasiye doğru kayış. O yüzden bu gerekliliğin çıktısı olduğu için Obama kazanacaktır.

İkincisi Türkiye'deki çoğu stratejistten daha farklı olarak Obama'nın kazanması Türkiye için de avantaj olacaktır, çünkü Mc Cein çok müdahaleci, çok şahin bir insan. Hâlbuki Obama da daha çok taraflı, daha diplomasiyi öne aldığı için Türkiye, özellikle İran, Rusya gibi konularda ani karar almak gibi konularda daha eli rahat olacak. O yüzden ben Obama'nın kazanmasının önemli olduğunu düşünüyorum.

Bu sabah bir televizyon programında şunu da söylemiştim. Obama, Amerika'nın hegemonik olmasını tabii eleştiriyoruz ama hegemonik bir ülke de biraz böyle oluyor, hem Bush'u çıkartıyor ama aynı zamanda 40 yıl evvel orta sınıfların mücadelesi ile siyahi kadının "Ben otobüsten inmiyorum" demesi ile başlayan orta sınıfların böyle bir Amerika olmamalı deyip karar almasıyla ırkçılığa karşı mücadele 40 yıl sonra Amerika'da bir siyah başkan var.

Amerika Bush'u ürettiği gibi Obama'yı da üretti. Obama bir siyah olduğuna göre Türkiye'nin de bir Karaoğlan üretmesi lazım, bir Obama türü bunu alacak götürecektir bir yapılanmayı sağlaması lazım. İnşallah bu tür değişimlerin Türkiye'de yansımaları olur ama tabii Türkiye'de bu olay biraz daha zor. Obama kısmı daha, teorik olarak daha uluslararası işler tabii.

Böyle özetleyebiliriz.

Fakat Türkiye'de benim için CHP'nin dönüşmesi yahut da yeni bir partinin kurulması... Sizinle aynı fikirdeyim. Ben Kanada'daydım, bir sömestr ders veriyordum ve oradan teklif geldi, "10 Aralık'ta bir toplantı yapılacak, bu toplantıyı DİSK düzenliyor—bunu da bir itiraf olarak sizlerle paylaşayım- o yüzden burada konuşmacı olur musunuz, el verir misiniz?" diye. Ben Christmas var, zaten 20'sinde tatil oluyor, biz de 1 Ocak'ta Türkiye'ye gelecektik, bu da 10 Aralık'ta bir toplantı, yani iki kere Kanada'ya gel-git... Fakat DİSK olması, işçi olması, ilk defa devlet, güvenlik, laiklik, bunların hepsini çok önemsemekle birlikte toplumsallığı olan bir hareket olacak diye ben kalktım geldim Kanada'dan ve orada Ayşe Buğra'lar biz konuşmalar yaptık. Döndüğüm zaman da Kanada'nın sosyalistleri meşhurdur onlar da merak ediyorlardı. "Ya hakikaten bir şey vardı, eski ODTÜ yılları gibiydi, herkes böyle canlı, bir şey yapıyorlar; ilk defa "Devleti koruyalım, laikliği koruyalım" değil, hatta güçlendirecek, yoksulluğa karşı, işsizliğe karşı

bir şeyler... Sanatçılar, herkes, Erdal İnönü bütün gün oturdu. Bunlar önemli şeyler. Herkes, ÖDP'den bir sürü insanlar da vardı ve ben çok umutkâr dönmüştüm. Sonradan da ilk toplantıya katıldım.

Machiavelli, hepinizin bildiği İtalyan felsefeci. *Prens*'te şöyle bir saptamada bulunur; İtalya'yı yöneten beş tane polis var; bunlardan bir tanesi Papalık, dört tane daha var. Machiavelli diyor ki "Bu Papalık ne İtalya'yı yönetiyor ne de başkasına İtalya'yı yönettiriyor, o yüzden bu sistemin kırılması lazım" işte ulus devlet. Şimdi CHP de öyle, ne Türkiye'yi ben götürürüm, yönetirim, yaparım diyor, ne de kendisi dışındakine yaptırıyor, çıkan alternatiflere de bakın. O yüzden de ben dedim ki "Kardeşim biz böyle olmayacağız, CHP'den bağımsız gidiyoruz buraya, bunu yapacağız' dersiniz ben varım" çünkü öbür türlü küskün CHP'liler şunlar bunlarla olay zaten sulanıyor, CHP'nin böyle bir hegemonyası var.

Söylediğim gibi CHP ne kendisi yönetiyor, ne de başkasına yönettiriyor. O yüzden bununla bizim ilgilenmemiz lazım. Mesela matematiksel olarak üst küme yönetim, alt küme 1290 tane kişi bunların üzerinde biz araştırmalar yaptık, kim bu 1290 delege oy veriyor, kimlerden oluşuyor? Valla çok kötü, burada iki-üç tane kadın var, orada da iki-üç tane kadın var, ben 50 yaşındayım- 45 yaş üstü ve yüzde 2'si kadın, yüzde 1'i 30 yaş altı. Tablo böle bir şey ama değişim isteyenler de var, çünkü oy vermek de kolay değil, önünde

açık olarak oy veriyorsun, böyle oy verilmez hiçbir yerde ama oluyor.

Bir üçüncü küme var 7 milyon. Evet, bunun bazıları ulusalcı olabilir ama bunu ne yapacağız? Bir de dördüncü küme var, bizim gibi buradaki insanlardan oluşan, eski ANAP'lılar, YDH'lar, demokrasi isteyen sizler, bizler. CHP bu dört tane kümeyi içeriyor, kendisini mahkûm ediyor ve insanı hareket ettirmiyor. Bu yüzden de ya bununla ilgili bir dönüşüm olacak, bunu da ben *yeni akılda* ikili bir siyasi strateji ile götürüyorum.

Katılımcı demokrasi tartışması, şehir tartışması, bu 7 veya 8 milyonun *kardeşim bununla olmuyor, burada değişik bir vizyona ihtiyaç var* diyen bir fikrin üretilmesi lazım. Bakın 1970'ler dönemi, 1987-89 döneminde bir fikir vardı. İnsanlar ona oy veriyorlar. Bu fikri YDH üretmedi esasında, üretmedi. Fikir olmalı ve fikirle beraber çalışmanın olması lazım. Fikri siz Deniz Baykal'la, Mustafa Sarıgül'le, Önder Sav'la yahut o delegelerle üretemezsiniz bu 7 ve 8 milyon insana fikirle gitmeniz lazım.

Ben de katılıyorum 16 milyon insanın içinde de bizden insanlar var, ona fikirle gitmen lazım. İşte o fikir daha iyi Türkiye olabilir, fikir bulmamız lazım. O yüzden teorik tartışma, vizyon tartışması her zaman iyidir ama aynı zamanda elini altına koyup o birinci ve ikinci kümeyle de ilgilenmen lazım. O delegelerle şunlarla ve onlara demen lazım ki "Kardeşim, bununla olmuyor, daha farklı bir şey

yapması lazım". Bu yapılırken, ben bunu yapayım, bunda hiçbir sorun yok, ben Fuat Keyman bunu yapsın, böyle bir vizyon üretsin... Ben akademisyen olarak bu olayda bir aktif vatandaş, bir kamusal entelektüel olarak evimde oturmuyorum, bunlarla uğraşıyorum. Bir fikir böyle olsun, CHP dönüştürülebilir mi diye ama hiçbir zaman ben yeni bir parti kurmak istiyorum, yeni partide bunu yapalım, bu hareketi yapalım demeyi de engellememesi lazım, çünkü son kertede bunların hepsi birleşecekler. Niye birleşecekler? Çünkü demokratlıkta daha farklı bir Türkiye istiyoruz, biz muhafazakâr, dinci o tür bir Türkiye istemiyoruz.

AKP'nin de önemli yanları var, doğru yaptıklarının da kabul edilmesi gerekiyor, fakat bir kimlik olarak, bir Türkiye'ye bakış olarak öyle bir bakış değil, böyle bir bakışın daha iyi olduğunu düşünüyoruz. O yüzden de farklı insanlar da bu şey üzerine çalışsınlar ama aynı zamanda ben bunu talep olarak da farklı ortamlarda koyuyorum. Bir platformu yaratmaları lazım bu platformda Türkiye'ye satacağı fikir üreteceksin, son kertede ya CHP dönüştürülecek ya yeni bir parti kurulacak ve bu şekilde Türkiye bu sessiz çoğunluğun partisini oluşturacak.

Ben Diyarbakır'da da bundan iki hafta evvel benzer bir konuşmayı yaptığım zaman beni Ufuk Uras'la birlikte sol üzerine çağırdılar. Diyarbakır'da da AKP-DTP karşıtlığından sıkılmış, sıkışmak istemeyen, acaba üçüncü bir şey olabilir mi diye, mesela ben bugün *Radikal* 2'de yazdım: "Üçün-

cü Yol, Üçüncü Dil Olabilir mi” diye, çünkü onlardan öğrendim, hakikaten bakıyorsun çağırınlar KAMER ‘den tut, doktorlar çağırmışlardı. Orada akıllı, fikirli, seni okuyan, sana şunu söyleyen insanlar var. Orada öğrendim ben. Onlar da benden öğrendiler ama oradan da çıkıyor ki bir orta kesim var: Bu DTP-AKP karşıtlığında orada sıkışmak istemeyen bir orta kesim var. CHP-AKP karşıtlığına yahut da ordu-toplum karşıtlığına sıkışmak istemeyen insanlar var.

Buradan bir şey çıkacak.

Sizin sorunuzda da belirttiğiniz gibi eğer parlamenter başarıyı önemsemiyor ise o zaman hakikaten ortak nokta olmuyor, çünkü parlamenter başarı illa ki 10 milyon, 20 milyon oy almak da değil. Ben size katılıyorum, YDH, mesela ilk defa Türkiye’ye gelmişim o zaman 1995’te, davet edilmiştim, onlara söylemişim aynı sizin söylediğinizi illa ki çok büyük parti olmanız gerekmiyor, değil mi? Daha ufak, daha kilit parti de olabilirsiniz. Mesela yüzde 3'lere, yüzde sıfırlara insan diye, yerel yönetimlerde AKP'yi zorlamak için ortak bunları yapmamız lazım, somut olarak herkes kendi kulvarında çalışıp bir yerde birleşecektir.

Benim siyasi olarak gördüğüm CHP'nin dönüşmesi üzerinde çalışmak lazım. Bağımsız parti üzerinde çalışmak lazım ama aynı zamanda farklı görüşleri bir araya getirebilecek ortak platformları, mesela ne bileyim buna 2020 Türkiye'si diyebilirsiniz. Türkiye'nin iyi, adaletli yönetimi diyebilirsiniz.

1914 yılında sosyalistlerle sosyal demokratlar ayrıştı, artık bunu koruyalım diyenler, hâlâ Sosyalist Devrim Partisi, yani bu déjà vu içinde Türkiye dönüşmez bu olsun ama esas ortaklık olacak ise ve ortaklık içinde yeni fikirler çıkacak ise bir zamkın olması lazım. Ben bu zamkı iki boyutlu görüyorum: Bir, parlamenter başarı. Yüzde 12 olabilir, yüzde 3 olabilir, neyse parlamenter başarı içinde Türkiye'deki insana “Kardeşim ben senin sorunlarını çözebilirim” diyecek bir siyasi aktör konumuna gelmek, parlamenter başarı. Yüzde 10 olabilir, yüzde 12 olabilir, seçim başarısını düşürsek yüzde 5 olabilir: TİP bunu yapmıştır.

Bu Türkiye'de istikrar da sağlar, şiddete karşı istikrar da sağlar. Bir, bu siyasi aktör olmaktır; iki, katılımcı demokrasidir. İnsanlara kardeşim, ben gelip sana öğreteyim Diyarbakır'da, Konya'da, Eskişehir'de değil, Diyarbakır'dan da öğrenmek, Eskişehir'den de öğrenmek. O yüzden de daha öğrenen, mesela İlhan Tekeli ile biz bunu “Yeni siyaset öğrenen parti” olarak söylemiştik, bu katılımcı demokrasiyi içselleştirmemiz lazım. Zaten AKP'den daha iyi Türkiye'yi yöneteceksek, siyasi aktör olarak katılımcı demokrasiyi yaşama geçirerek hep beraber yaşayacağız ve Anadolu'ya gittiğinizde sizin gibi feryat eden çok insan oluyor “Kardeşim artık yeter, bu AKP; muhafazakârlıkla demokratlığı birleştirin de gelin şuraya”. Van'da benim başıma geldi. O yüzden de anlıyorum, fakat burada belki de Küyerel'den belki de başka bir yerden bu ortak, bu diyalogu başlatmak lazım. Benim öyle fiks bir şeyim yok, çünkü

ben iki yıl evvel de yazmıştım. Bir gün Tuğrul Eryılmaz “Ya akademiksin, çok sıkıcı başlık atıyorsun” dedi, “Bunu değiştiriyorum ben” dedim “CHP ile Olmuyor” diye başlık attım, iki yıl sonunda CHP’ye dönünce “Kardeşim niye iki yıl evvel olmuyor diyordun, şimdi niye?” geldin diye sordular. Benim böyle bir fiksasyonum yok, CHP dönüşmüyorsa başka bir yere giderim ama CHP ile bu olayı yapmadan şu ana kadar pratikten gördüğüm, ben başka yere giderim, yeni parti kurarım demek; hep toplantılar yapılıyor, gidiliyor, fısır oluyor. O yüzden de burada herkes bir şeylerden muzdarip, bunlar arasındaki diyalogu kurmak benim kendi anlayışıma göre daha uygun. O yüzden “Niye CHP ile uğraşıyorsun” eleştirisinden gocunmuyorum. Ben uğraşayım, ama ben tamamıyla başka seçeneklerde açığım, “Kardeşim CHP ile olmaz, yeni parti kuralım”; kuralım, o zaman ben el veririm, o zaman “Demek ki bununla olmuyormuş, bununla oluyormuş” derim. Fakat hem CHP ile olmuyor, hem de yeni parti kurulmuyor olunca, o zaman hiçbir şey yok, değil mi?

Erkek Katılımcı: Şöyle mi anlamak lazım, yani yeni bir partinin başarısını az çok kestirebildiğiniz sürece Fuat Keyman olarak siz Cumhuriyet Halk Partisi’nin dönüştürülme projesi içerisinde mi yer alacaksınız, öyle mi anlayalım?

Prof. Dr. Fuat Keyman: Öyle ve yeni bir parti oluşumu güçlü olduğu süre içinde ben bütün bu gruplar oluruz diye düşünüyorum.

Geçen hafta *Hürriyet*'te Erik-Jan Zürcher vardı, Türkiye üzerine güzel çalışmaları var. Onunla bir mülakat yapıldı, onun çok güzel bir cümlesi, diyor ki *“Türkiye'nin AKP ile CHP'nin milliyetçi tepedeki oligarşisinin dışında Türkiye'yi dönüştürecek istemde olan bir şehirli, orta sınıf bir katmana ihtiyaç var”*, yani dönüştürücü bir orta sınıfa ihtiyaç var. Bizim orta sınıfı tartışmamız lazım.

Bence Kürtlerin de temsiliyet krizi yok. Belki siyasal hayata katılım krizi var ama DTP'ye oy veriyor, değil mi? CHP'ye oy vermiyor, 4 bin oy çıkıyor şeyden, AKP'ye oy veriyor; orada gidip gidip geliyor. Fakat bu laik orta sınıf bu partiyi sol olarak kuracaksa, işçi sınıfı-orta sınıf; bunlar arasındaki ittifakta bir temsiliyet krizi var. Bu aktörü yaratmak lazım. Ben diyorum ki bugüne kadar benim deneyimimde belki çok basit gözükken, fakat belki de çok sofistike bir sonuç var, bu sonuç da biraz evvel söylediğim gibi CHP'nin bu tabanı, CHP'nin bu yapısı ile helallesmeden bu yapıyı çekmeden yeni şey olmuyor.

Biz burada oturuyoruz, konuşuyoruz ve konuşurken de şunu söylüyoruz: Hiçbirimizin dönüştürücü—hepimiz eleştiriyoruz, hepimiz feryat ediyoruz, kızıyoruz değil mi?- hiçbirimizin dönüştürücü kapasitesi yok, ne diyoruz? Kardeşim CHP dönüşmez. Bu ne demektir? Negatif bir cümle kuruyoruz, değil mi? Bu parti dönüşmez. Dönüp dolaşip hep aynı noktaya geliyorsun ve yeni bir parti kurulmuyor. O zaman da hem CHP dönüşmez, hem yeni parti kurulmu-

yor dediğin andan itibaren bu ikilemi özemiyorsun, bir ideoloji, bir teori olarak Türkiye'yi iyi çözümleyen, fakat kendisini siyasi aktör yapamayan sol ikilemini de özemiyorsun. Bence buradaki çözüm siyasi aktör. Bir arkadaş demişti “Aktör olarak ne yapacağız?” Bütün bu konuşmaların sonucunda geldiğimiz nokta, aktörü yaratmak lazım.

Hüseyin akır: Sayın hocama ve siz katılımcılara çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Fuat Keyman: Bende çok teşekkür ediyorum, benim için çok verimli bir toplantı oldu.

www.kuyere1.org